

~~SECRET~~
enato

obsah:

enato

- 1/ Henry Miller:
Sobotní odpoledne /próza, 35 str./
- 2/ Witold Gombrowicz:
Z "Deníku 1953-1959" /32 str./
- 3/ Abraham Maslow:
Tvůrčí postoj /esej, 34 str./
- 4/ Tadeusz Różewicz:
"Zůstane po mně prázdný pokoj"
/báseň, próza, 32 str./
- 5/ Georges Bernanos:
Dopisy /leden - červen 1926, 33 str./

obsah: enato I

- 1/ Janos Pilinsaki: Osud "umělecké obrazotvornosti"
v naší době /esej/
- 2/ Charles Péguy: Tři úvahy /esej/
- 3/ Piet Schoonenberg: Osobní Bůh a neosobní božské
/esej/
- 4/ Gaston Bachelard: Poetický a metafyzický
okamžik /esej/
- 5/ Robert Walser: Basta a jiné povídaní /próza/

enato II

- 1/ Stefan Morawski: Konec moderní doby /esej/
- 2/ Leonard Michaels: V padesátých letech /próza/
- 3/ Petr Jochman: Zápisky /próza/
- 4/ Czesław Miłosz: Město beze jména /básně/
- 5/ Rostislav Valušek: Ztotožňování /básně/
- 6/ Jean Gebser: Praůzkost a pradůvěra /esej/

enato III

- 1/ Jerzy Prokopiuk: Paradigma fantazie /esej/
- 2/ Bruno Schulz: Republika snů /próza/
- 3/ Eduard Zacha: Tři prózy /próza/
- 4/ Gary Snyder: Verše /básně/
- 5/ Betin A.: Kouzlo nechtěného /básně/
- 6/ Julius Słowacki: Tři dopisy matce /dopisy/

enato IV

- 1/ Petr Mikeš: Stříbrný pták ve žluté skříni
/básně/
- 2/ Vladimír Erker: Kostřbaté písmo /básně/
- 3/ Josef Plotzer: Vkladní knížka plná slov /básně/
- 4/ Josef Pospíšil: U dvora potřebují klauna
/básně/
- 5/ Rostislav Valušek: Logopády /básně/
- 6/ Eduard Zacha: Podzim a hlas /próza/

~~enato~~

Henry WITTS

Sobotni odpočinak

S o b o t n í o d p o l e d n e

T o h l e j e l e p š í n e ž č í s t V e r g í l i a . . .

Je sobotní odpoledne a tohle sobotní odpoledne se liší od všech sobotních odpolední, ale ne tak, jak se od sebe liší pondělní nebo čtvrteční odpoledne. Dnes, když jedu směrem k mostu Neuilly kolem Robinsonova ostrůvku s chrámem na vzdálenějším konci, s chrámem, na kterém stojí malá socha jako děloha v ústí zvonu, mám takový pocit domova, že se mi ani nechce věřit, že jsem se narodil v Ame-

rice. Klid vody, rybářské čluny, železné ko-
ly, které ohraňují kanál, hluboko ponořené
vlečné parníčky s ospalými konturami, černé
pranice a lesklé vzpěry, neměnné nebe; řeka
plná ohybů a zákrutů; kopce, které se roz-
prostírají do daleka a vždy lemuji údolí; pa-
noráma pořád proměnlivé a přitom stálé; ruz-
nost a přitom pohyb života pod pevným znakem
trikolóry - tohle všechno je historií Seiny,
která je v mé krvi, a která přejde do krve
těch, kteří přijdou po mně, až půjdou odmo-
ledne po březích Seiny.

Jedu přes most v Boulogni po cestě, která
vede do Heudonu, vjíždím do zatáčky a sjíždím
s kopce do Sèvres. V opuštěné ulici vidím ma-
lou zahradní hospídku; slunce pálí skrze lis-
tí a blýská se na stolcích. Zastavuji se.

Co je lepší než číst Vergilia nebo recito-
vat Goetheho /alles Vergänglichliche ist nur ein
Gleichnis, atd./? Třeba jíst venku pod slu-
nečníkem za osm franků v Issy les Moulineaux.
Mourtant je suis à Sèvres. A nic jiného. Roz-
dělji jsem pomýšlel na to, že bych napsal Jour-

nal d'un Fou, o kterém si představuji, že
jsem ho našel v Issy les Moulineaux. A pro-
tože ten fou jsem především já, nejím v "È-
vres, ale v Issy les Moulineaux. A co říká
ten fou, když přichází servírka s velkou ple-
chovkou piva? Kašli na chyby, když píšeš. Ži-
votopisci vysvětlí všechny chyby. Myslím na
svého přítele Carla, který strávil poslední
čtyři dny tím, že začínal s popisem ženy, o
které píše. "Nejde mi to! Nejde mi to!", ří-
ká. Dobrá, říká fou, udělám to za tebe. Začni!
To je to nejdůležitější. Copak záleží na tom,
jestli je její nos orlí nebo božský? Každý
portrét začíná špatně, je to proto, že nepo-
pisuješ ženu, kterou máš na mysli. Přemýšlíš
více o lidech, kteří se budou dívat na portrét,
než o ženě, která ti k němu sedí modelou.
Vezmi si Van Bordona - to je jiný případ.
Pokoušel se dva měsíce začít svůj román. Po-
každé, když jsem ho potkal, měl pro něj nový
začátek. Nedostane se nikdy za úvodní větu.
Včera řekl: "Viš v čem je můj problém? Nemí-
to jen otázka, jak začít: první řádek rozho-

duje o stavbě celé knihy. Naposled jsem vymyslel tenhle začátek: Dante napsal báseň o místě zvaném P-. P- pomlčka, protože nechci mít nepříjemnosti s cenzurou."

Jen si pomyslete, začít knihu s P- pomlčka. Malé osobní peklo, které nesmí urazit cenzory. Spomínám si, že Whitman začíná jednu svou báseň takto: Já, Walt, právě sedmatřicetiletý a dokonale zdraví!... Jsem v pohybu se svou vizí... Jsem zblázněn sám do sebe... Walt Whitman, kosmos, Manhattan syn, bouřlivý, masitý, smyslný, nenasytný, žiznivý a plodný... Vyšroubujte zámký ze dveří! Vysaďte dveře z pantů... Zde a provždy je to pro mne totéž... Jsem takový, jaký jsem, a to stačí...

S Waltem je vždy sobotní odpoledne. Lze-li nějakou ženu jen těžko popsat, připustí to a přestane na třetím řádku. Příští sobotu, když to počasí dovolí, může přidat chybějící zub nebo kotník. Všechno může počkat, všechno má svůj čas. "To jímám Was absolutně." Zatímco můj přítel Carl, který má vitalitu štěnice, je celý

podělaný z toho, že utekly čtyři dni a mu nezůstalo v ruce nic, ani řádek. "Nevidím důvodu," říká, "proč bych měl vůbec někdy zemřít - nenávidím to zvrhlé neštěstí." Pak si me ruce a zamyká se ve svém pokoji, aby si užil té nesartelnosti. Žije jako štěnice zalezlá za tapetou.

Horlé slunce pálí přes slunečník. Třeštím, protože umírám tak rychle. Každá vteřina se počítá. Neslyším vteřinu, která právě odbyla - lnu jak šílenec, k té vteřině, která se ještě neohlásila... Co je lepší než čist Vergilia? Ohle! Tento rozpínající se okamžik, který není ohraničen tikáním nebo bítím, tento věčný okamžik, který rozbíjí všechny hodnoty, míry, rozdíly. Tyto výlevy ze skrytého zdroje. Žádné pravdy ke hlásání, žádná chytrost, která by mohla být sdělena. Výlev a erupce, hovořící ke všem lidem naráz, všude a ve všech jazycích. Teď je vše tak jednoduché, že to až klame. Z tohoto vrcholu opilosti se skutálíš do roviny dobrého zdraví, kde se šte Vergilius a Dante a Mon-

taigne a všichni ostatní, kteří mluví jen o okamžiku, o rozpínajícím se okamžiku, který je slyšet navždy... Mluví ke všem lidem naráz. Výlev a erupce! Tohle je chvíle, kdy zdvím sklenici ke rtům a pozorují mouchu, která usedla na můj malíček; ta moucha je pro tento okamžik stejně důležitá, jako má ruka nebo sklenice, kterou svírá, nebo pivo, které v ní je nebo myšlenky, které se rodí z piva a s pivem umírají. V takové chvíli vím, že se můžeš vykašlat na všechny existující ukazatele, ať je to ukazatel "Do Versailles" nebo ukazatel "Do Suresnes" nebo kterýkoli jiný, že bys měl vždy jít vpřed tam, kam neukazuje žádná směrovka. Tohle je chvíle, kdy opuštěná ulice, kterou jsem si vybral k odpočinku, pulzuje lidmi a všechny plné ulice jsou prázdné. Tohle je chvíle, kdy každá hospoda je ta pravá, dokud ti nebude někým doporučena. Tohle je nejlepší jídlo, kterého se budou dotýkat jen géniové - vždy na dosah, lehce stravitelné, a zůstává po něm chuť na další. "Byl ten rokfór dobrý?" ptá se

servírka. Božský! Nejokoralejší, nejčervivější, nejvšivější rokfór, který byl kdy vyroben, prolezlý škrtavkami Danteho, Vergilia, Honéra, Boccaccia, Rebelaise, Goetheho, všemi červy, kteří kdy existovali a dostali se do sýra. Aby někdo snědl tenhle sýr, musí být génius. Tohle je sýr, ve kterém se pohřbívám já, Miguel Feodor Francois Wolfgang Valentine Miller.

Příjezdová cesta k mostu je vysypána oblázky. Jedu tak pomalu, že každý oblázek vysílá své vlastní výrazné poselství mé páteři a nahoru prostřednictvím obratlů té bláznivé kleci, ve které medulla oblongata dává signály svými semaforey. Když jedu po mostě v Sevres, a dívám se kolem sebe, když jedu po kterémkoli mostě, ať vede přes Seinu, Marnu, Garce, Aude, Loiru, Lot, řeku Shannon nebo Liffey, East, River nebo Hudson, Mississippi, Colorado, Amazonku, Orinoko, Jordán, Tigris, Iriwaddy, když jedu přes kterýkoli a každý most, a já jel po všech - včetně mostu přes Nil, Dunaj, Volhu, Eufrat, když jedu po mostě

v Sevres, křičím jako svatý maniak Pavel -
"Ó sarti, kde je osten tvůj?". Za zády Sèvres,
přede mnou Boulogne, ale to, co prou-
teká pod mýma nohama, ta Seina, která začíná
někde mřížkou současných pramínků, tenhle
klidný tryskající proud vytékající z milió-
nu bilionů kořenů, to klidné zrcadlo unáše-
jící mraky a topící minulost ubíhá dál a dál
a dál, zatímco mezi mraky napříč se pohybují-
cími stojím já, úplná společná jednotka, ves-
mír, který přivádí nespočetná století ke kon-
ci; já a to, co proudí pode mnou a to, co
plyne nade mnou a to vše, co se vlní ve mně,
já a to, co se spojilo v jediný nepřetržitý
pohyb, tatto Seina a každá Seina překlenutá
mostem je zázrakem muže přejíždějícího ji na
kole.

Tahle je lepší, než čist Vergilia...

Jedu zpět směrem k St. Cloud, kolo se
otáčí velmi pomalu, tachometr v bláznivé šedé
kleci přede jako filmový týdeník. Jsem
člověk, jehož manometr je nedotčený; Jsem

muž, jenž sedí na stroji, na stroji, který je řízen; jedu s kopce a brzdím; mohl bych jet stejně spokojeně na kolovrátku a nechat zrcadlo plynout nade mnou a historií pode mnou, nebo naopak. Jedu v plném slunci, člověk nepřístupný ke všemu kromě jevů světa. Vršek St. Cloudu se zdvíhá přede mnou po levici, stromy se sklánějí dolů, aby mne ukryly ve svém stínu, cesta je rovná a nekonečná, malá socha odpočívá ve zvonu kostela jako děloha. Každý střední věk je dobrý, ať už u člověka nebo u historie. Slunce pálí naplno a cesty se rozšiřují všemi směry, a všechny cesty vedou s kopce. Nechtěl bych, aby se cesta narovнала a z jejího prachu zmizely nerovnosti. Každé drnčení přináší čerstvou zprávu signální věži. Všechny jsem je uložil do paměti: abych znovu vystopoval své myšlenky, stačí mi jen vyvolat si tu cestu, znovu prožít tyhle nárazy.

V St. Cloudu se zastavuji. Nespěchám - celý den se můžu flákat. Stavím kolo pod strom

a jdu k záchodku se vymočit. Všechno je tu vlhké, včetně záchodku. Jak tam tak stojím a dívám se na průčelí domu, z okna se vykloní upejpavá mladá dáma a pozoruje mne. Kolikrát už jsem takhle stál na tomto usměvavém pávabném světě, postříkaný sluncem, s ptáky bláznivě cvrdlikajícími a viděl, jak mne z otevřeného okna pozoruje žena, jejíž pohled se rozdrobil na malé kousíčky, které ptáci sebrali do zobáčků a uložili někde naspod mušle na záchodku, kde voda melodicky zurčí, a kam přijde muž s otevřeným poklopcem a vypustí vařící se obsah svého náchýře na rozpouštějící se drobky. Jak tak stojím se srdcem a poklopcem a náchýřem otevřeným, vyvstává mi na mysl každý záchodek, do kterého jsem vstoupil - všechny ty nejpříjemnější pocity, všechny ty nejluxusnější vzpomínky, jako kdyby můj mozek byla pohovka pokrytá závěsem a můj život jeden dlouhý šlofik v horkém, ospalém odpolední. Nezdá se mi ani divné, že Amerika umístila do středu pařížské expozice v Chicagu záchodek. Myslím, že

ten patří a že je to hold, který by Francouzi měli ocenit. Nebylo třeba nad ním vztyčit ani trikolóru. Un peu trop fort, ça! A přece, jak pochopí Francouz, že jedna z prvních věcí, která padne do oka americkému návštěvníkovi, která vzbudí jeho zájem a zahřeje každou jeho buňku, je tento všudypřítomný záchodek? Jak má pochopit Francouz, že to, co způsobí na Američana při pohledu na piasotiere nebo vespasienne nebo až tomu říkáme jakkoli, je fakt, že je uprostřed lidí, kteří připouštějí nutnost se tu a tam vychoat, a kteří také vědí, že k tomu, aby se člověk vychoal, potřebuje hajzlík, a že jestli to nebude činěno veřejně, bude to činěno soukromě, a že už není více vhodné chodit na ulici než v metru, kde může každý pobuda vidět, že neděláte nic zlého.

Jsem muž, který močí hodně a často, což prý je známkou velké duševní aktivity. Ať je tomu jak chce, vím, že se necítím dobře, když se procházím ulicemi New Yorku, protože musím neustále myslet na to, kde bych si

nehl konečně ulovit a jestli to tak dlouho
vydržím. V zimě, když jsi švoro a hladový,
je příjemné se zastavit na pár minut v pří-
jemné teplé komfortní stanici metra, ale na
jaře je to něco jiného. Člověk se rád vymo-
čí na ulici, mezi lidskými bytostmi, které
ho pozorují a usmívají se na něj. A zatímco
na ženu, které si sedá na porcelánovou mísu,
aby si vyprázdnila měchýř, není zrovna pov-
zbuzující pohled, žádný člověk nemůže popřít,
že pohled na muže stojícího nad úzkým pra-
nítkem a dívajícího se na dav tím spokoje-
ným, nemčeným, prázdným úsměvem, s dlouhým,
zasněným, příjemným výrazem ve tváři, je dob-
rá věc. Ulovit plnému měchýři je jedno z vel-
kých lidských potěšení.

Existují určité záchoďky, na které si vždy
rád zajdu - jako otlučené rachotiny u ústavu
pro hluchoněmé na rohu Rue St. Jacques a Rue
de l'abbé-de l'Épée, nebo záchoďky Inou Hut-
chison u lucemburských zahrad, na rohu Rue
d'Assay a Rue Guynemer. Zde, za voňavé jar-
ní noci jsem díky jakési / a ani mne nezajímá

jaké/ shodě okolností znovu objevil svého starého přítele Robinsona Crusoe. Celá ta noc uplynula ve vzpomínkách, v bolestech a hrůze, v radostných bolestech, v radostné hrůze.

"Divy života tohoto muže" - praví se v předmluvě k původnímu vydání - "přesahují vše, co bylo dosud známo; život člověka může být ztěžší schopen větší různosti." Ostrov nyní známý jako Tobago, u ústí moře Orinoka, třicet mil severozápadně od Trinidadu. Tam žil člověk Crusoe o samotě po 28 let. Na deskách knihy jsou krásné vypouklé stopy nohou v písku. Člověk látek. Proč ten prostý příběh tak mocně přitahoval lidi osmnáctého století? Voici Larousse:

"... le récit des aventures d'un homme qui, jeté dans une île déserte, trouve les moyens de se souffrir et même de se créer un bonheur relatif, que complète l'arrivée d'un autre être humain, d'un sauvage, Vendredi, que Robinson a arraché des mains de ses ennemis... L'intérêt du roman n'est pas

dans la vérité psychologique, mais dans l'abondance des détails mimétiques qui donnent une impression saisissante de réalité."

Tak Robinson Crusoe nejenže našel zplacob, jak si sám vystačit, ale dokonce si vytvořil relativní štěstí. Bravo! Konečně člověk, kterému stačilo relativní štěstí! Jak neanglosaské! Jak předkřesťanské! Když ten příběh zaktualizujeme, v protikladu k Larussovi, dostaneme obraz umělce, který si chtěl vytvořit svět pro sebe, příběh snad prvního skutečného neurotika, člověka, který umyslně ztroskotal, aby mohl žít mimo svou dobu ve svém vlastním světě, který by sdílel s jinou lidskou bytostí, même un sauvage. Pozoruhodné na tom je, že tón, jak podlehl svému neurotickému impulzu, našel relativní štěstí - - přesto, že byl sám na opuštěném ostrově a neměl snad nic víc, než starou pušku a roztrhané krátké kalhoty. Nový život s dvaceti-pětí tisíci let pomagdalénienkého "pokroku" pohřbenými ve svých neuronech. Koncepte relativního štěstí z osmnáctého století! A když

přijde Řítek, či Vendredi, ačkoli je to jenom divoch a nemluví jazykem Grussovým, kruh se uzavře. Měl bych si tu knihu přečíst znovu - a jednoho deštivého dne to udělám. Je to pozoruhodná kniha, která přišla ve vrcholu naší faustovské kultury. Lidé jako Rousseau, Beethoven, Napoleon, Goethe na obzoru. Celý civilizovaný svět bál celé noci, aby tu knihu četl v 97 různých jazycích. Obraz skutečnosti v 18. století. Od té doby už žádné opuštěné ostrovy. Od té doby ať se narodíš kdekoli, jsi na opuštěném ostrově.

Každému člověku jeho vlastní civilizovanou poušť - ostrov sebe sama, na kterém ztroskotá: štěstí - relativní nebo absolutní - - je mimo pochybnost. Od té doby každý utíká sám před sebou, aby našel imaginární opuštěný ostrov, aby prožil sen Robinsona Crusoe. sledujte klasické útky - Melvillův, Rimbaudův, Gauduinův, Jacka Londona, Henryho Jamese, D. H. Lawrence... tisíce úteků. Nikdo z nich nenašel štěstí. Rimbaud našel rakovinu. Gauduin našel syfilis. Lawrence našel tuberkulózu.

Hor - to je ono! Ať je to rakovina, syfilis, tuberkulóza nebo cokoli jiného. Hor! Hor moderního pokroku: kolonizace, obchod, volné Bible, válka, nemoc, protézy, továrny, otroci, šílenství, neurózy, psychózy, rakovina, syfilis, tuberkulóza, anémie, stávky, propouštění, hladovění, neplatnost, prázdnota, nepokoj, boje, zoufalství, nuda, sebevražda, bankrot, arterioskleróza, , megalomanie, schizofrenie, kýla, kokain, cyankáli, slzný plyn, vztekli psi, autosugesce, autointoxikace, psychotherapie, hydrotherapie, elektrické masáže, odstředivky, sušené maso, zrnka hrozna, hemeroidy, sněť. Žádné opuštěné ostrovy. Žádný ráj. Dokonce ani relativní štěstí. Lidé utíkají před sebou samými tak šíleně, že hledají spasení pod leďovými krami, nebo v tropických bažinách, nebo slézají Himaláje, či se sami zadusí ve stratosféře...

To, co fascinovalo lidi 18. století, byla vidina konce. Měli toho dost. Chtěli se vrátit po vlastních stopách, vstoupit zpět do lána.

TOHOTO JE DODATEK K LAROUSSEVI...

Co mne z toho všeho nejvíce zaujalo na záchoďcích u lucemburských zahrad je to, jak málo záleželo na tom, co tato kniha obsahuje. Důležitá byla sama chvíle čtení té knihy, chvíle, která obsahovala tu knihu, chvíle, která ji jednou provždy umístila do živoucího prostředí pokoje s jeho slunečnými paprsky, jeho atmosférou ozdravění, jeho domácími křesly, s oškubaným koberecem, s jeho pachy po vaření a praní, s obrazem matky rostoucí a podobným totému, s jeho okny, která září do ulice a zpět na mou sítnici vrhají zřet obrazů nočních plazících se postav, sukovitých stromů, tramvajového vedení, koček na střeše, rotrhaných nočních mār, tancujících na prádelní šnáře, houpajících se hospodských dveří, neroztažených deštníků, zamrzlých oken, pučících stromů. Příběh Robinsona Crusoe věděl za svůj půvab - alespoň pro mne - chvíli, ve které jsem jej objevil. přežívá ve stále rostoucí fantasmagorii, v živé části života, zaplněné fantasmagorií.

Pro mne patří Robinson Crusoe do téže kategorie, jako určité části Vergilia - nebo, kolik je hodin ? Protože kdykoli myslím na Vergilia, napadne mne automaticky - kolik je hodin ? Vergilius je pro mne plešatý maník a brýlena, který se houpe na židli a nechává po sobě mastné fleky na ubruse; plešatý maník, který doširoka otevírá ústa v deliriu, které vydržel simulovat pět dní v týdnu po čtyři úspěšné roky; velká ústa s falešnými zuby, vypouštějící tyto podivné nesmysly: Rari nantes in gurgite vasto. Živě si vzpomínám na hanebnou radost, s kterou vyslovoval tuto větu. Velkou větu - na tohle holohlavého, zkurvysyna s vykulenýma očima. Recitovali jsme ji, rozebírali jsme ji, vychutnávali jsme ji jako olej z tresčích jater, žvýkali jsme ji jako tablety proti špatnému trávení, ¹otvírali jsme doširoka jako to dělal on a opakovali jsme ten zázrak den co den pět dní do týdne, rok za rokem, jako obehnané desky, dokud nebyl Vergilius odepsán a nezničen z našich životů

nadobro a navždy.

Ale pokaždé, když ten vykulený parchant otevřel zešimka svá data a ta slavná věta vyplula ven, uslyšel jsem to, co bylo pro mne v tu chvíli nejdůležitější - kolik je hodin ? Brzy na hospodu. Je brzy na prázdniny. Je brzy na unývání... Jsem individuum, které chce být čestné k Vergiliovi a jeho zkurveným rari nantes in gurgite vasto. Mám bez uzardění a zakoktání, bez nejmenších rozpaků, lítostí nebo výčitek svědomí, že prázdniny na toaletě měly, mají a budou mít cemu tisíce Vergiliů. Na prázdninách jsem jsme ožili. Na prázdninách jsme se my, kteří jsme bohové a nemáme žádné lepší Já, pomátli: běhali jsme ven ze sborovny a zpět do sborovny, bouchali dveře a vylamovali zámky. Zdálo se, že nás chytlo delirium tremens. Házelí jsme jeden po druhém jídlem, křičeli a kleli a podrážděli jeden druhému nohy a pořád jsme tu a tam mualeli - rari nantes in gurgite vasto. Pámus, který jsme dělali, byl tak velký a škody tak rozsáhlé, že kdy-

koli jsme my Tihani šli na záchod, šel učitel latiny s námi, nebo když ten den měl volno, sledoval nás učitel dějepisu. Sklebili se, když stáli na záchodě s chutným sendvičem v ruce a naslouchali našemu ječení. Ve chvíli, kdy opustili záchod, aby se nadýchali čerstvého vzduchu, zdvihli jsme hlasy a začali zpívat píseň, která nebyla považována za neslušnou, ale která bezpochyby byla něčím, co nám záviděli obrylení profesoři, kteří museli taky čas od času chodit na hajzl, ať byli učení jak ohtěli.

Ó nádherné chvíle odpočinku na záchodě! Jím vděčím za svou znalost Boccaccia, Rebelaise, Petronia, Zlatého osla. Dalo by se říct, že vše dobré, co jsem přečetl, jsem přečetl na záchodě. Příklad nejhorším i Ulysses nebo detektivku. V Ulyssovi jsou pasáže, které musí člověk přečíst na záchodě, aby plně procítil chuť toho, co obsahují. Není to posměch autorovu talentu, ale snaha dostat ho blíže k dobré společnosti Abelarda, Petrarkey, Villona, Boccaccia - všech

těch příjemných, bujarých, ryziích duchů,
kteří poznali v hroji hnůj a v andělech
anděly. Dobrá společnost, a žádné rari nan-
tes in surgite vasto. Čím zohátralejší, čím
více na spadnutí je ten záchod, tím lépe.
/To též platí o pisuárech./ Na vychutnání
Rebelaise - například takové pasáže, jako
JAK PŘESTAVĚT ZDI PARIŽE - doporučuji oby-
čejný venkovský záchod, trochu stranou od
domu, v kukulčím záhonku, s půlkruhovitým
proužkem světla lezoucím pod dveřmi. Žádné
kroflíky ke stisknutí, žádný řetěz ke spla-
chování, žádný růžový hajzlopapír. Jenom hrubě
přitesané sedátko dostatečně velké, aby po-
depřelo váš zadek, a dvě jiné díry o veli-
kostech vhodných pro jiné zadky. Jestli si
můžete přivést přítele a posadit ho vedle
sebe - výborně! Dobrá kniha skýtá větší po-
těšení v dobré společnosti. Můžete tak strá-
vit spolu nádhernou půlhodinku - půlhodinku,
která s vámi zůstane po celý život, spojená
s knihou i sradem.

Velké knize naděžete ublížit tím, že si

ji vezmete na záchod. Jen malé knihy tím utrpí. Jen z malých knih se stane papír na vytření. Jednou z nich je Malý Caesar, jehož francouzský překlad vyšel právě v edici Passions. Když otáčím stránky, zdá se mi, že jsem zase zpět doma a ůtu novinové titulky, poslouchám zatracené rádio, hraju si s cínovými autíčky, piji laciný gin, vyčoustávám panenské kurvy kukuřičným klasem, věším černochy a pálím je zaživa. Něco takového vzbuzuje průjem. A totéž platí o Atlantic Monthly, nebo kterémkoli jiném literárním měsíčníku, o Aldousu Huxleym, Gertrudě Steinové, Sinclairu Lewisovi, Hemingwayovi, Dos Passovi, Dreiserovi, a tak dále, a tak dále... Nerozbuší se ve mně žádný zvon, když si přinesu tyhle povedené ptáčky na záchod. Zatahnu za splachovadlo a putují do kanálu. Dolů Seinou až do Atlantického oceánu. Možná, že po roce vyplavou opět na hladinu - na březích Coney Islandu, nebo na Midlandské pláži, nebo na Miami, spolu s mrtvými medúzami, hlemýždi, mušlemi zaděnkami, použitými prezer-

vativy, ráčným hajzl-papírem, věrejšími zprávami, zítřejšími sebevraždami...

UŽ žádné čumění klíčovými dírkami! UŽ žádné onanování ve tmě! UŽ žádné veřejné zpovědi! Vysaďte dveře z pantů! Chci svět, ve kterém je vagina představována surovou, nefalšovanou dírou, svět, který má cit pro kosti a obrysy, pro syrové, prvotní barvy, svět, který má strach a respekt před svým živočišným původem. UŽ se mi dělá zle při pohledu na kundy celé ulehtané, zamaskované, zdeformované, zidealizované, kundy s obnaženými konečky nervů. Nechci pozorovat mladé panny, jak onamují v soukromí svých budoárů, nebo jak si kousají nehty, nebo rvou vlasy na posteli plné drobtů chleba - a to po celou kapitolu. Chci madagaskarské pohřební hranice, se zvířetem na zvířeti a na vrcholu s Adamem a Evou, s Evou, která má mezi nohama surovou, nefalšovanou díru. Chci hermafrodity, kteří jsou skutečnými hermafrodity, a ne žádné podvodníky s atrofovaným penisem nebo vyschlou kundu.

Chci klasickou čistotu, kde hněd je hněd a andělé jsou andělé. Bibli podle krále Jakuba, například. Ne bibli Wycliffovu, Vulgátu, ne řeckou ani hebrejskou, ale nádhernou, o sarti pojednávající bibli, která byla vytvořena za rozkvětu angličtiny v době, kdy slovní zásoba dvacet tisíc slov stačila k vytvoření pomníku na všechny časy. Bible psaná ve švédčině nebo v galštině, bible pro Hotentoty nebo pro Čínany, bible, která se musí klikatit tokutými písky francouzštiny - to není žádná bible - to je padělek a podvod. Verze krále Jakuba byla vytvořena rasou lámačů kostí. Oživuje primitivní mystéria, oživuje znásilnění, vraždu, smilstvo, oživuje epilepsii, sadismus, megalománii, oživuje demony, andělé, draky, leviatany, oživuje magii, vyhánění zlých duchů, náказu, zařikávání, oživuje bratrovraždu, královraždu, otcovraždu, sebevraždu, oživuje hypnózu, anarchismus, náměsíčnictví, oživuje píseň, tanec, čin, oživuje věštění, podzemní božstva, arkánu, mystéria, oživuje sílu, zlo a slávu, která

je Báh. Vše přeneseno na tak kolosální měřít-
ko, a tak osolené a okořeněné, že to přetrvá
až do příští doby ledové.

Tak tedy klasická čistota - a k čertu s
poštovními úřady! Protože co umožňuje klasi-
kům vůbec žít, jestliže mají žít a ne umí-
rat stejně jako umíráme my všichni kolem? Co
jiného je chrání před pustošením času, než
sál, která je v nich? Když čtu Petronia ne-
bo, Apuleia nebo Rabelaise, jak blízcí se
mi zdají! Ta ostrá slaná příchut! Ten pach
manažerie! Smrad koňských ohcánek a lvích ho-
ven, tygřího dechu a sloní kůže. Obscénita,
vilnost, krutost, nuda, důvtip. Skuteční
eunuchové. Skuteční hermafroditi. Skutečné
penisy. Skutečné kundy. Skutečné hostiny!
Rabelaise představuje zdi Paříže lidskýma kun-
dama. Trimalchio si dráždí vlastní hedlo,
zvrací vlastní vnitřnosti, válí se ve vlast-
ních zvratech. V amfiteátru, kde se otráve-
ně povaluje velký ospalý zvrhlík Caesar, lvi
a šakali, hyeny, tygři a skvrnití leopardi
trhají skutečné lidské maso - zatímco přichá-

zející lidé, mučedníci a imbecilové, jdou po zlatých schodech a volají Halelujá !

Když se probírám námětem hajzlíků, prožívám znovu jedny ze svých nejhezďích chvil. Když stojím v pisoáru v Boulogni, s kopcem St. Cloudu po pravé ruce a s ženou v okně nade mnou, slunce praží na klidnou hladinu řeky a já vidím podivného Američana. Dávám dál tuhle klidnou zkušenost druhým Američanům, kteří mne budou následovat, kteří budou stát v plném slunečním žáru v nějakém kouzelném koutě Francie a uvolňovat své plné něchýře. Přeju jim všechno nejlepší a žádné ledvinové kameny.

Při tomto předávání zkušeností doporučuji některé další pisoáry, které dobře znám, kde snad nebude žádná žena, která by se na vás usmívala, ale kde je rozbitá zeď, stará zvonice, průčelí paláce, čtverec pokrytý barevnými moletami, koryto pro koně, kašna, hejno holubů, kránek s knihami, trh na zeleninu... Téměř vždy vybrali Francouzi pro své pisoáry ta správná místa. Mně si vzpo-

mínám na jeden v Carcassonu, který mi poskytoval, pokud jsem si k tomu vybral správnou dobu, nepřekonatelný pohled na citadelu; je tak dobře situován, že pokud člověk není zatížen břemenem nebo zbaven smyslu, musí ho před ním ropadnout opět těž nadutá pýcha, týž údiv a posvátná bázeň, těž divoká oddanost k této scéně, jakou cítil unavený kníže nebo mnich, když ve chvíli oddechu na úpatí kopce, kde dnes teče proud, který spláchnul epidemii, vzhlédl, aby spočítal svýma očima na příšerných, bitvami poznamenaných vičkách, vržených na větrem vymetené nebe.

A hned si vzpomínám na jiný, hned vedle Papežského paláce v Avignonu. Jen co by kamenem dohodil od kouzelného náměstíčka, které za jarní noci zdá se být pokryto sametem a krajkami, maskami a konfetami; čas plyne tak klidně, že můžeš slyšet slaboucké troubení rohů, minulost plížící se kolem jako duch a pak z hlubiny vod vycházející údery gongu, které rozbíjejí bezhlesnou hudbu noci. Jen co by kamenem dohodil od malé obskurní čtvrti,

kde září červené světlo. Tam, za chladného večera najdeš křivolaké uličky plné hluchého života, ženy oblečené do koupacích pláště nebo spodniček, lelkujících na prazích, cigaretu v ústech, přivolávající kolemjdoucí. Jak noci ubývá, zdá se ti, jako by se stěny domů přimykaly k sobě užejí a užejí; a z malých uliček, které vtékají do hluboké rokle, se slévá zástup podivných hladových mužů, kteří ucpávají úzké ulice, krouží dokola, vrhají se bezcílně sem a tam jako osasatá spermie, hledající vajíčko, a nakonec jsou vsáti do otevřených chřtánů bordelů.

Když dnes člověk stojí na pískáru vedle Paláce, jen stěží ví o tom druhém životě, který se zde odehrává. Palác se stmí, chladný, podoben hrobcce, před otevřeným temným náměstím. Naproti němu stojí směšně vypadající budova, zvaná Institut hudby. Tak tu stojí a zírají na sebe přes tu prázdnotu. Mrtví jsou papežové. Mrtvá je hudba. Mrtvy jsou barvy a mluva té slavné doby. Kdyby

nebylo té maláčtvti za Institutem, kdo by si dokázal představit, jaký kdysi býval život mezi stěnami Paláce? Když ještě byla tato hrobka na živu, věřím, že nebylo propasti mezi, Palácem a křivými uličkami pod ním. Věřím, že ty malé špinavé brlohy s rozbitými střechami utíkaly přímo vzhůru ke druhému Paláce. Věřím, že když papež vystoupil ze svého nádherného ulá a vstoupil do slunečního třpytu, komunikoval okamžitě se životem kolem sebe. Někaké stopy tohoto života se ještě zachovaly: života plného lovu, rybaření, her, sokolů a psů a žen a blýskavých ryb. Velký, katolický život se sytými modřemi a zářivými zelenými, život hříchů, milosti a pokání, život svěžích žlutí a zlatavých hnědí, život šatů pobryndaných vínem a lososově zbarvených proudů. V té nádherné ložnici na rohu Paláce odkud je vidět na všechny nezapomenutelné střechy Avignonu a rozbitý most přes Rhonu, v ložnici, o které se říká, že v ní papežové sepisovali své bully, jsou fresky stále tak

čerství, tak přirozené, tak dýchající životem, že dokonce tato hrobka, kterou dnes Palác je, se zdá být víc živá, nežli život venku. Člověk si může lehce představit Svátého otce, jak sedí u psacího stolu s Papežskou bullou před sebou a s velkým pohárem u lokte. A může si stejně dobře představit, že mu na klíně sedí pohledná tlustá dívka, zatímco dole ve velké kuchyni se na rožni opékají celá zvířata, stejně jako nižší církevní hodnostáře, velké jedlíky, jak pijí a hýří co hrdle ráčí v komfortu a bezpečí tlustých zdí. Žádná schizmata, žádné hnídopištví, žádné schizofrenie. Když přišla nemoc, prohnala se ohatrčemi i paláci, tlustými kýty církevních otců stejně jako svalnatými kýty rolníků. Když na Avignon sestoupil božský duch, nezastavily ho zdi Institutu hudby, prostupoval stěnami, masem, hierarchiemi tříd a kast. Kvétl stejně mocně ve čtvrti červených luceren jako nahoře na kopci. Papež nemohl poškasat své roucho a přejít nedotčen. Za zdmi i vně zdí byl jeden

a tentýž život: víra, smilstvo, krveprolití.
Původní barvy. Původní vášně. Fresky vyprávějí ten příběh. Mluví o tom, jak se tehdy žilo celý den, hlasitěji než knihy. Co si papežové mumlali do vousů, je jedna věc - a co přikázali namalovat na své stěny, je věc druhá. Slova jsou mrtvá.

The Black Spring, Penguin Books, London 1967.
Z Černého jara" přeložil Petr Rieger.

Poznámka

Jsou lidé pišící knihy, které odolávají prstům odborníků, jejich vášni zařazovací či vyřazovací. Jsou prostě knihy a spisovatelé žijící s v á j život. Není pro ně nutné "vystoupit z literatury", protože do ní ani nevstoupili.

Henry Miller, jako spisovatel, byl bezprostředností, výbušností své povahy předurčen vstoupit do tradice intimních deníků a stvořil-li na jejich stránkách jinou postavu, byl, jak říká, tou postavou sám.

Do tradice deníků nevstoupil zcela přesně jako např. náš Deml nebo Rus Rozanov, vstoupil jako Henry Miller. Ale stejně jako Deml nebo Rozanov, v jiném společenském klimatu, jak se rádo říkává, se po zákonu své ústrojnosti oddával vnitřní povaze sebe sama, svému pohroužení se do "zde a nyní".

Deníková tvorba, nesvázaná s literární konvencí, ba stojící proti jejím schéma-

matům, nejlépe odpovídá povaze těch, kteří žijí v okamžiku a bez omezení se oddávají "fascinující situaci" - v ní a z ní říkají pravdu, jak dalece ji znají - plně a bez zábran. Litera jim, zdá se, lehce sjíždí s pera a z psaní se stává akt tvorby.

Mají problém s cenzurou, vyjde-li jim kniha, ale nemají problém se stavbou té knihy, protože první řádek o ní nerozhoduje.

A mají čtenáře - i když oni často psali bez čtenáře /Rozanov/, nebo aby si vytvořili teplo pro ozvěnu /Daml/ - kteří přijímají jejich okamžik s detailem skutečného světa, s detailem skutečné mouchy na půllitru piva, skutečnou chvíli podrženou znamenitým metaforickým jazykem.

Co je lepší - v sobotním odpolední - než čist Vergilia? "...Rozpínající se okamžik... Já a to, co proudí pode mnou a to, co plyne nade mnou a to vše, co se vlní ve mně, já a to co se spojilo v jediný nepřetržitý pohyb... Tbhle je lepší než čist Vergilia..."

H e n r y M i l l e r "mnohovrstevný spisovatel osobní biografie". Narozen v New Yorku 1891. Pracoval jako dělník, číšník, hrobník atp. Koncem dvacátých let opouští Spoj. státy. Třicátá léta prožívá většinou v Paříži, kde se utvrdil v předsevzetí, "být sám médiem své vlastní tvorby". V pařížském nakladatelství anglicky psané literatury "The Obelisk Press" vychází "Obratník raka" /1934, česky již 1936/, "Černé jaro" /1936/, "Obratník kozoroha" /1939/. Druhá světová válka ho přivádí zpět do Států. Zde vznikají knihy jako "Moudrost srdce" /1941/, "Neděle po válce", "Klimatizovaný přelud" /1944/, trilogie "Rižové ukřižování" /"Sex", 1949, "Flex", 1953, "Nex", 1956/, esej o Rimbaudovi "Čas vrahů" /1956/, "Boi lásky a smíchu" /1955/, "Big Sur a pomeranče Hieronyma Bosche" /1957/ a další. Část jeho tvorby nesmí ve Státech vyjít pro tzv. obscénní obsah, ohrožující veřejnou mravnost Ameriky.

j a r o

' 8 8

~~Senato~~

W i t o l d G o m b r o w i c z

- - - - Z "Dzienniku 1953 - 1959" - - - -

SOBOTA

Můj vztah k Polsku vyplývá z mého vztahu k formě - toužím se vyhnout Polsku, jako se vyhýbám formě - toužím se povznést nad Polsko jako nad styl - a tu i tam je to týž úkol.

Poněkud se cítím jako Mojžíš. Je skutečně zábavná v mé povaze ta náklonnost k přehánění, když jde o mne. Ve snění se nadýmám, jak mohu. Ha, ha, proč - zeptáte se - se cítím jako Mojžíš? Před sto lety vykoval litevský básník tvar polského ducha, dnes já jak Mojžíš jsem Poláky vyváděl z otroctví tohoto tvaru, Poláky vyvádím z něho samého..

Usmál jsem se přes slzy své megalomanií! Ale, teoreticky vzato, by taková antinomie nebyla zcela neopodstatněná a byl bych zvědav, kolik lidí z dnešní naší tak zvané, ale přes to P.T., inteligence by bylo schopno vycítit smysl tohoto procesu. Že jistý Polák právě proto, že už přespříliš příliš usilovně byl Polákem a jenom Polákem, se zatoužil kategoricky od toho Poláka osvobodit - a že právě mezi námi v důsledku tak silné národní náruživosti musel povstat pocit přímo opačný, idea zcela opačná.

Otáží se také, kolik z těch P.T. inteligentů by dokázalo pochopit, jaké nesmírné perspektivy před námi vytváří taková revoluce pod podmínkou, že najde lidi dost rozhodné a ne nicotné, aby ji přivedli ke konečnému uskutečnění. Jaké to osvěžení! Jaký příliv tvrdé energie a jaké napětí této svobody opřené o obnovený vztah Polaka k sobě! Ach, sním občas, že najdu stoupence, kteří by mne rozdmychali do rozměrů události našich dějin, a tvrdím, že by to nebylo nemožné - jestliže v mém pojetí záleží význam díla stejně na tom, kdo čte, jako na tom, kdo píše. Je tolik knih, které by mohly zahrát jako jerišské trouby, kdyby je lidé pozvedli vzhůru a přiložili k ústům... Spi, má troubo, vyhozená na smetišti nevyužitých polských možností.

Smetiště. V tom je celá potíž, že já pocházím z vašeho smetiště. Ve mně se ozývá to, co vy jste během stálení vyhazovali jako odpadky. Jestliže má forma je parodí formy, pak můj duch je parodí ducha a moje osoba parodí osoby. Nemí to tak, že formu nelze oslabit, když proti ní postavíme jinou formu, ale jen - rozpuštěním samotného vztah

k formě? Ne, to není náhoda, že ve chvíli, kdy je narychlo zapotřebí hrdiny, rodí se zničehonic blázen... uvědomělý a v důsledku toho vážný. Příliš dlouho jste byli příliš doslovní - příliš naivní - ve svém zápase s osudem. Zapomněli jste, že člověk nejen že je sebou, ale i sebe předstírá. Vyhodili jste na smetiště všechno to, co ve vás bylo divadlem a herectvím a usilovali jste na to zapomenout - dnes vidíte z okna, že na smetišti vyrostl strom, který je parodíí stromu.

Přijal-li jsem, že jsem se narodil /což není jisté/, narodil jsem se, abych demaskoval vaši hru. Moje knihy vám nemají povědět: buď, kým jsi, ale - předstíráš, že jsi, kým jsi. Chtěl bych, aby se ve vás stalo plodným právě to, co jste považovali za úplně jalové a dokonce ostudné. Jestliže tak nenávidíte herectví, pak proto, že ono ve vás tkví - ale pro mne je herectví klíčem k životu a skutečnosti. Jestliže se vám hnusí nedospělost, pak proto, že ji máte v sobě - ale ve mně polská nedospělost vyznačuje celý můj vztah ke kultuře. Mými ústy se ožívá vaše mládí, vaše touha po hře,

vaše vyhýbavá ohebnost a neurčitost - právě to nenávidíte, co ze sebe vytlačujete - ve mně se osvobozuje Polák skrytý, vaše alter ego, odvrácená strana vaší medaile, část vaše měsíce dosud neviditelná. Ach, chtěl bych, abyste se stali herci vědomými si hry!

Myslím však v této chvíli na masu národa, na tisíce a tisíce prostých lidí? K čemu jim to je? Je to těžké - v temnotách, v jakých se nalézám, nemohu konat jinak než poslepu. Píši to všechno jako propozici, abych spatřil, jaký vyvolá efekt... a jestli bude efekt příznivý, postoupím dále.

ČTVRTEK

On, Miłosz, podobně jako oni všichni /literáti jisté školy, vychovaní "společenskou" problematikou/ zakouší snahy, útrapy, pochybnosti, které byly dávnějším spisovatelům docela neznámé.

Rabelais neměl ponětí o tom, zda je "historický" či "nadhistorický". Nezamýšlel pěstovat "absolutní spisovatelství" ani holdovat "čistému umění", ani též - naopak -

vypovídat o své epoše, vůbec nic nezamýšlel, protože psal, jako vykonává děcko pod kerem svou potřebu, aby si ulevilo. Bil do toho, co ho rozzuřovalo: porážel, co se mu stávalo do cesty: a psal pro rozkoš - vlastní i cizí - psal, co mu přišlo do pera.

Svou epochu tím nevyjádřil o nic méně a předjal i epochu nadcházející a, navíc, vytvořil nepomíjivé a nejěistší umění - a stalo se tak, protože vypovídaje o sobě s nejplnějši svobodou, vypovídal zároveň věčnou podstatu svého lidství a sebe jako syna své doby a sebe jako zárodek přicházejícího času.

Ale dnes Miłosz /a ne on sám/ přikládá prsty k čelu a medituje: jak a o čem psát? Kde je mé místo? Jaké jsou mé povinnosti? mám se ponořit do dějin? A hledat snad "druhý břeh"? Kým mám být? Co mám dělat? Nebožtík Žeronský aspoň měl ve zvyku odpovídat v takových případech: piš, co ti srdce diktuje - a to je rada, která se mému přesvědčení nejlépe hodí.

Kdy zamezíme tyranii úkrytí abstrakce, abychom nanovo uviděli konkrétní svět? Síla těch vyfilozofovaných antinomíí je tak velká,

že Miłosz úplně zapomíná, s kým mluví, a podstrkuje mi roli obránce "čistého umění", bezmála estéta. Co s tím mám společného? Jestliže se stavím proti schematům ohrožujícím prospívající aktuální literaturu, pak vůbec ne proto, abych ji vnucoval jiné schema. Já nemluví pro věčné umění, ani čisté, říkám pouze Miłoszovi, že je třeba dávat pozor, aby se nám život pod perem nepřetvořil v politiku - anebo ve filozofii, anebo v estetiku. Nedomáhám se svobody, domáhám se "přirozené" tvorby, takové, která je ne-premeditovaným sebeuskutečněním člověka.

Ale on říká: - Obávám se... a obávám se, že když se vzdalím od Dějin /to znamená od truismů přítomné doby/, budu sám. Na což já řeknu: - Ta bázeň je nepatřičná, a co hůře, vymyšlená. Nepatřičná, neboť je zajiště rezignací nejen na vyjímečnost, ale i na vlastní pravdu, je rezignací na jediný - snad - heroismus, který tvoří pychu, sílu, životnost literatury. Ten, kdo se bojí lidského pohrdání a osamocení mezi lidmi, ať mlčí. Ale ta bázeň je taky vymyšlená - neboť popularita, které dobýváme

službou štenáři a proudím epochy, znamená pouze velké náklady - a nic, nic víc, a jenom ten, kdo se dokázal odtrhnout od lidí a existovat jako jediný člověk a teprve pak si dobývá dva, tři, deset vyznavačů, bratří, jenom ten se vydobyl ze samoty v mezích umění dovolených.

A říká /stále v moci té vyrozumované vize, která se v něm sváří s nejcennějšími vlastnostmi jeho osoby/: - My, Poláci, můžeme dnes směle a svrchu promlouvat k Západu "prostě proto /tu cituji doslova/, že naše země je terénem nejvažnějších přeměn, jaké se mohou udát, a že v těch přeměnách je "zpěv budoucnosti", který se vznese, až se zřítí panování Moskvy nad národy". Na to bych odpověděl radou, aby se s touto myšlenskou obrátil na Bulharsko nebo Čínu, které jsou přece taky v oné historické avantgardě. Ne, Miłoszi, žádná historie ti nenahradí osobní vědomí, dospělost, hloubku, nic ti nedá rozhřešení z tebe samého. Pokud jsi osobně cenný, pak i kdybys vydlel v nej-konzervativnějším bodu glóbu, bude tvé svědectví o životě cenné; ale žádný historický lis nevytlačí vážná slova z nedospělých lidí.

To všechno tedy je těžké, temné, zano-
tané pod nájezdem komplikované sofistiky
našich časů: ale získává svou krystalickou
jasnost, když pochopíme, že dnes nemluvíme
s nějakým novým, zvláštním způsobem, ale
právě tak, jak se dalo od počátku světa.
Ažádné koncepce nenahradí příklad velkých
mistrů, žádná filozofie literatury nenahradí
její genealogický strom, oplývající jmény,
která naplňují pýchou. Není výběru: lze
psát jenom tak jako Rabelais, Poe, Heine,
Racine nebo Gogol - anebo vůbec ne. Dědictví
této velké rasy, které nám bylo odkázáno,
je jediný zákon, který nás řídí. Ale já tu
nepolemizuji s Miłoszem, který je čisto-
krevným koněm - polemizuji pouze s jeho
chomoutem, s tím vozem vyplněným skrupulemi,
do kterých ho zapřáhla jeho minulost.

NEDĚLE

S nejhlubší pokorou vyznávám, já červ,
že se mi včera ve snu zjevil Duch a doručil
mi Program, složení z pěti bodů.

1/ Vrátit polské literatury, osudně

sploštělé a zchřadlé, slaboučké a bázlivé, sebejistotu. Rozhodnost a pýchu, rozmach a vzlet.

2/ Opřít ji mocně o "já", učinit z "já" suverenitu a sílu, zavést konečně to "já" do polétiny... ale posílit její závislost na světě...

3/ Postavit ji do nejmodernějších kolejí, a to ne pomaličku, ale skokem, hned tak, přímo z minulosti do budoucnosti /když les extrêmes se touchent/. Přivést ji do nejtěžší problematiky, do nejbolestnějších zlomových komplikací... ale naučit ji lehkosti a znevažování a tomu, jak má zachovat odstup...

Naučit pohrdání pro ideje a kult osobnosti.

4/ Změnit její vztah k formě.

5/ Zeuropeizovat - ale zároveň využít všech možností, aby stala proti Evropě.

Dole bylo vidět ironický nápis: není pro psa klobása!

STŘEDA

Smrtelné jsou hříchy ženy "ze společnosti" v té její svatyni - v estetice - právě tam, kde má být jako doma. Pomyslet, že to je inspirace muže, že to jsou naše dodavatelky lyriky, že vínem z tohoto sudu se musíme opájet... Prvotní krása ženy je bez konkurence, ta, kterou ji přizdobila příroda - není nic nádhernějšího ani vzrušujícího, než že muž získal mladší družku, která je zároveň sluhou i paní; a není nic zázračnějšího než tonaci, kterou žena přináší, ten druhý hlas, který je tajemným doplněním mužství, pojetím světa v jiné škále, osobitou nám nedostupnou interpretací... Proč podlehla ta zázračnost tak hrozně vulgarizaci? Ale musíme tu zavést určité důležité rozlišení: hrozná je dnešní ženskost, ne žena. Není hrozná jedinečná žena, ale ten styl, který se mezi nimi vytvořil a kterému je podřízena každá z nich. Kdo však vytváří ženskost? Muž? Zajisté, muž je iniciátorem, ale potom už se ony samy začínají v tom zdokonalovat mezi sebou a to umění klamání a čarování, podobně jako

všachna jiná, roste a rozvíjí se mechanicky - už automatické, už ztrácející pocit skutečnosti a pocit míry. Dnes je žena víc ženou, než má být: je naložena ženstvím, které je silnější než ona: je výtvozem jisté společenské konvence, výsledkem jisté hry, která určitým způsobem slaďuje muže a ženy - až se konečně ten bez přestávky narůstající tanec stává vražedným.

Co já s tím mám dělat? Jak se zachovat? Snadno nacházím směr pomocí stále téže buzoly. Odstup od formy! Podobně jako směřuji k "odlehčení" muže, musím se postarat o "odlehčení" ženy. Co znamená "odlehčení" muže? Vydobýt ho z pod jafma toho mužského stylu, který povstává mezi muži, dosáhnout, že ono mužství pocítí jako něco umělého a svoje podléhání jemu jako slabost, zpt. sobit, že bude svobodnější ve vztahu k muži v sobě. Tedy taktéž je třeba vydobýt ženu z ženy. A titul, jako vždycky v celém mém psaní, můj cíl - jeden z mých cílů - spočívá v pokazení hry: neboť jenom když uniká hudba a rozpadají se páry, je možná invaze skutečnosti, jenom tehdy se stává zřejmým, že hra není skutečnost, ale hra. Přivést

na ten váš bál nezvané hosty: svázat vás jinak se sebou; přinutit, abyste se vzájemně vymezovali jinak; pokazit vám tanec.

Snad, a možná i jistě, je moje literatura extrémnější a šílenější než já. Nesoudím, že to vyplývá z nějakého nedostatku kontroly - je to spíše dovedení určitých kouzlení, která potom v knihách zveličuji, ke konečným formálním důsledkům - ale ve mně zůstávají, čím byly, to je nevýznamným vychýlením představivosti, jakousi lehkou "inklinací". Proto, konkrétněji řečeno, jsem nikdy v umění nedosahl ani nedosáhnou vykreslování obvyklé lásky, obvyklého kouzla, protože ona láska, ono kouzlo jsou u mne sraženy do podzemí, přidušeny, zardoušeny, proto v té věci nejsem obvyklý, ale démonický /groteskní démoničnost/. Když ukazují hrozivá spojení necenzurovaných uhranutí, vyvlekaná denní světlo kompromitující lyrismus, toužím vás vykolejit - je to kámen, který kladu na kolejnice vašeho vlaku. Vydobýt vás z vazeb, v nichž se nacházíte, abyste znovu poznali mládí a krásu, ale poznali jinak...

STŘEDA

Zase mi jistá žena, /neboť jsou to nejčastěji ženy, ale tato je žena - nepřítel, který proti mně bojuje/ vyčítá egoismus. Píše: "Pro mne nejste excentrický, pouze egocentrický. To je prostě vývojová fáze /vide Byron, Wilde, Gide/ - jedni z ní vycházejí do další fáze, která může být ještě dramatičtější - a jiní nikam nevycházejí, zůstávají pouze ve svém "ego". To je také tragédie, ale soukromá. Nevchází do Panteonu ani do dějin."

Fráze? Při zdravém rozumu - vyžadovat od člověka, aby se nezabýval sebou, nezaobíral sám sebou a krátce řečeno nepovažoval sebe za sebe, může jenom blázen. Ta žena žádá, abych zapomněl, že já jsem já, a přecť je jí dokonale známo, že když budu mít já záchvat slepého střeva, já, já budu křičet, ne ona.

Kolosalní nátlak, jakému jsme dnes vystaveni ze všech stran - sbychom se zřekli vlastní existence - jako každý postulát, který nelze realizovat, vede jenom k pokřivení a zfalšování života. Někdo natolik

poctivý věří sobě samému, že může říci:
cizí bolest je pro mne důležitější než
vlastní, upadá na místo do té "snadnosti",
která je matkou verbalismu a všech obec-
ných pravd a vši příliš hladké povznesenosti.
Pokud jde o mne - ne, nikdy, přenikdy.
Já jsem.

Zvláště umělec, který se dá napalit
a podlehne této agresivní konvenci, je
zničen. Nedejte se zastrašit. Slovo "já"
je tak zásadní a prvotní, tak plně nejhma-
tatelnější a nejpoctivější skutečnosti, tak
neomylné jako průvodce a přísné jako bada-
tel, že místo pohrdání by se patřilo padnout
před ním na kolena. Myslím, že spíš ještě
nejsem dost fanatický ve svém zaujetí sebou
a že jsem neuměl - ve strachu před jinými
lidmi - se oddat tomuto povolání - úkolu
dost kategoricky absolutnímu, dostat tu
záležitost dosti daleko. Já jsem svým nej-
důležitějším a snad jediným problémem:
jediným ze všech svých hrdinů, na kterém mi
opravdu záleží.

Přistoupit k sebetvorbě a udělat z Gon-
browicze postavu - jako Hamleta anebo dona
Quijota - ? - ! -

Dobrá polská literatura, novější či starší, se mi moc nehodila a nemnohému mne naučila - a to proto, že se nikdy neodvážila nahlédnout jednotlivého člověka. Jestliže se objevilo individuum na jejích listech, pak jenom bázlivě, slabě, nepravdivě, vždycky nedorečeno do konce. Polská literatura je typická literatura svůdná, touží okouzlit jednotlivce, podřídit ho mase, podnítit k vlastenectví, občanství, víře, službě... To je literatura pedagogická a tedy nebudící důvěru.

Ale špatná polská literatura byla pro mne i zajímavá i poučná. Když jsem studoval odpudivé novelky rozmanitých tetek v nedělním čísle "Varšavského kurýra", anebo romány Germanovy, Mniszkówny, Zarzycké, Mostowiczovy, odkrýval jsem skutečnost... protože ony romány demaskují, jsou zrádné. Jejich neschopná fikce každou chvíli puká a štěrbinou lze vrhnout pohled na všechnu špínu těch autorských, nečistých duší.

Dějiny literatury... Ovšem, ale proč pouze dějiny dobré literatury? Špatné umění

může být pro národ charakterističtější.
Dějiny polské grafomanie by nám snad pově-
děly víc o nás než dějiny Mickiewicze
a Prusů.

ČTVRTEK

Budu moci umřít jako jiní a jaké budou
potom mé osudy? Mezi od sebe utíkajícími
lidmi tkvím já soustředěn na sebe. Zveličuji
se - k jakým mezím? Je to nezdravé? Jak
dalece a v jakém smyslu je to nezdravé?
Občas mám podezření, že činnost zveličování,
které se oddávám, není přírodě lhostejná,
že je to provokace. Nenarušil jsem něco zá-
sadního v samém svém vztahu k přirozeným
silám a nebudou moje osudy "potom" odlišné
v důsledku toho, že jsem se sebou nenskládal
jako jiní?

ČTVRTEK

Kritika se stala pro mne palčivou
otázkou odedávna - aspoň od mých prvních

literárních kontaktů s lidmi. Poláci vůbec nejsou psychologové. Polák není s to, například, náležitě ocenit člověka, s kterým hovoří anebo jehož knihu čte. Věděl jsem, že si Polák nedá práci, aby pronikl na mé místo, kde žert se stává vážností, neodpovědnost - odpovědností, nedospělost - dospělostí, že nedokáže ani odhalit moji hru, ani porozumět jejím příčinám. Ale ze všech Poláků je literární kritik, ten profesionální oceňovatel, právě bytostí nejméně se vyznající v lidech, a co s tím souvisí, v literatuře - neboť intelektuální balast v něm do posledku vytlačuje bezprostřední, intuitivní pocítění člověka. Věděl jsem proto, když jsem psal "Fredidurke", knížku neobyčejně těžkou, co víc, zavádějící a mýlící, že jestliže se oddám bezbranný do rukou těch panů, jsem zničen.

A zároveň jsem si položil řadu otázek. Je v pořádku, aby autor byl bezbranný vůči kritikovi? Pročpak nám souhlasit, aby mne veřejně soudil pan X., který má snad méně znalostí o životě než já a už takřka jistě méně ponětí o tom, co je moje - ne jeho - problematika? Proč to mínění pana X.,

které je ostatně jedinečným spíše soukromým míněním, má být vyneseno na úroveň rozsudku samotným faktem, že on píše v novinách? Proč mám snášet tu aroganci a impertinence, tu spěšnou špinavost, nazývající se svátečně kritika? Což, kdybych souhlasil s podobnou závislostí na lidském rozsudu, bych nebyl v rozporu se zásadním snažením svého díla, které mi mělo zajistit svobodu a suverenitu - rozmnožit mi "sebejistotu"? Ale především jsem si položil otázku /protože jsem se ve "Ferdidurke" snažil o sebeodhalení v co možná široké škále/, zda je v pořádku, aby se autoři během psaní tvářili, jako kdyby je kritika vůbec nezajímala, jako kdyby se ony odsudky děly na jiné planetě - když ve skutečnosti všichni píšeme pro lidi, jejich soud je pro nás rozhodující, bazeň před nimi dominující.

Avšak ty otázky byly tím ožehavější, že jako autor takřka neznámý a bez autority jsem psal knihu nestydatě smělou a provokující, ve které jsem já, žebrák, účtoval s celou kulturou. Moje síla však měla spočívat právě v odhalení mé slabosti. Samotné východiště knihy - předložení vlastní

nedospělosti - mělo být oporou její moci. Rozhodl jsem se tedy předložit i svůj vztah ke kritice a místo abych pominul tento aspekt tvorby stydlivým mlčením, jak se to praktikuje, vynasnažil jsem se, aby se stalo dobře a průzračně patrným, že kniha je psána ve strachu před kritikou, v nenávisti ke kritice a v chuti vyhnout se kritice.

Dnes se, přirozeně, cítím mnohem jistější. Jsem lépe usazen mezi lidmi. Nejsem už tak strašlivě samotný jako tehdy, když jsem chodíval s prvními strojписы ke Kisterovi. Dnes mohu proti mínění paní X., která mne považuje za omezence, postavit mínění pana Y., který si mne cení. Ale...

ČTVRTEK

Povědět či nepovědět? Před rokem, více méně, stalo se mi následující. Zašel jsem v Callao na záchod v kavárně... Na stěnách byly rozmanité obrázky a nápisy. Ale někdy nepřítomná chtivost by se do mne nevěcpala jako otravné žihadlo, kdybych náhodou ne-
nahmatl v kapse tužku. Tužka byla inkoustová

Uzavřenost, izolace, jistota, že nikdo neuvidí, jakási stísněnost... a šum vody šeptal: udělej to, udělej to, udělej to. Vytáhl jsem tužku. Naslinil. Napsal jsem na stěnu, vysoko, aby bylo těžší to zatlít, napsal jsem španělsky něco, ach, docela nevybíravého, na způsob: "Pánové a dámy, mějte tu náuru..."

Schoval jsem tužku. Otevřel jsem dveře. Prošel jsem celou kavárnou a vmísil jsem se do davu na ulici. Ale nápis tam zůstal.

Odtěhdy existuji s vědomím, že tam je můj nápis.

Váhal jsem, zda to mám zveřejnit. Váhal jsem ne z ohledů prestižních, ale protože psané slovo nemá sloužit rozšiřování jistých. mánií...

A přece nebudu skrývat: nikdy se mi ani nezdálo, že to může být tak... elektrizující... a sotva se mohu zdržet výčitek, že jsem promarnil tolik let a neznal rozkoš stejně lacinou jako prostou veškerého rizika. Je v tom něco... něco divného a opojného... vyplývajícího pravděpodobně ze strašlivě zjevnosti nápisu, který je tam na stěně, ve spojení s absolutním zatajením

přívodce, který je neodhalitelný. A rovněž že to není vůbec na úrovni mé tvorby...

FÁTEK

A přece jsem prorazil... To už je něco jako sláva. A v každém případě - úcta. Mohlo by se pozdávat, Gombrowiczi, žeš dosáhl na tom rodném dvorku něčeho jako triumfu a můžeš se teď opájet pohledem na zmatené dváře... kteréžto tváře tě donedávna měla za paňácu. Pomsta je rozkoš bohů! Ta babo už k tobě nemůže být drzá. Ten kretén musel couvnout se svým míněním. Vstupuji do slávy. Ale ta sláva... hm... ne, tupost nelze porazit! Je naporazitelná!

Včera jsem potkal paní X., která už zaslechla o mých rozličných triumfech. Když mne pozdravila, pohlédla na mne s jistým souhlasem a řekla:

- No, no... blahopřeji... Zvažněl jste! Prokletá babo! A tys ani nedošla k závěru, že jsem byl vážný v době, kdy tys mne považovala za hejska. Myslíš, že jsem zvažněl teprve svými triumfy!

Řekla: - Máte snadný život. Řekl jsem: - Proč myslíte, že mám snadný život? Řekla: - Máte talent! Můžete psát, co se vám líbí, a máte za to uznání a rozmanité životní úlevy.

Řekl jsem: - Ale což nevíte, kolik úsilí stojí psaní? Řekla: - Jak máte talent, přichází všechno snadno. Řekl jsem: - Ale přece talent je prázdné slovo, na to, aby člověk psal, musí být někdo, usilovně na sobě pracovat, i bojovat se sebou, je to věc vývoje... Řekla: - Chi, proč máte pracovat, když máte talent. Já kdybych měla talent, taky bych psala.

- Píšete? Dnes všichni píšou. Já sama jsem napsala román. Já: - Skutečně? Ona: - Ano, a měla jsem dokonce dobré recenze. Já: - Blahopřeji! Ona: - Ach, netíkám to, abych se chválila, chci jenom podtrhnout, že dnes všichni píšou. To každý dokáže.

NEDĚLE

Obleva... Pripustíme, že povede -
v Rusku a v Polsku - k jistému surogátu

svobody a pravdy. Svobody na 45 %, pravdy na 47 %. Co z toho?

Kdybych byl vězněm tam toho vězení, držel bych se toho oběma rukama. Jestliže se dosud nesmělo vycházet z cely, není procházka po zahradce pod pozorným pohledem strážců fraška? Kdo pochybuje, že v praxi je menší lhaní lepší než větší lhaní? Ale za přítomnou troškou svobody je přece věc polské formy, polského stylu, polského vývoje a polské sebetvarby... Protože nesnáším náhražky a vždycky, v restauraci i v životě budu protestovat, když mi podají kočku jako zajíce, nemohu tedy ani v tomto případě souhlasit s náhražkou surogátem, šminkou a zmetkem. Svoboda na povolení, koncese na relativní svobodu - co to je? Ani pes, ani vydra. Pro autenticitu polského života je to horší než stoprocentní roubík, který nelže. To je existence metelka, nečistá, slabá, položivá, nedosahující svého skutečného výrazu.

Za nejhroznější věc v dějinách naší kultury považují žo, že my jsme si vždycky dobrovolně nebo pod nátlakem, omezovali ducha. Celá naše literatura, celé umění

je toho projevem. Když v posledních letech vsadili polské vědomí do kobky, nebylo to možná tak špatné pro naši duši. Zabrzdili nám naši dosavadní nedostatečnou produkci slova a nahradili ji zjevnou lží - avšak vězeň mohl rozmlouvat se sebou, a snad to byly upřímné rozhovory. Život se jím rozpadl na vnější faleš a vnitřní pravdu - těžký, ale ne otravný stav věcí. Kdo ví, zda hloupost netříbila někde hloubku rozumu?

Vypustit jím ducha do relativní svobody s tím, že se má hlásit dvakrát týdně na nejbližším kontrolním úřadě, by znamenalo jen setření té ostré a spásné hranice, která dosud dělila uvězněnou pravdu od svobodné lži. Vešli by do oblasti polo-pravdy, položivota, neúplné tvorby, opájení se klamy - a co by z toho vyplynulo? Nezamítám, že ta příležitost k vyvalení dveří ke svobodě v budoucnu má být politicky využita. Ale já nejsem od politiky... a vím jen, že styl, forma, výraz, všechno jedno, zda v umění či v životě toho nedosahují cestou koncesí a nelze to fabrikovat v určité odměřené dávce. Aut Caesar...

Ríkají mi občas z tanté strany, že by teď bylo mou povinností vůči vlasti - se vrátit. Zajímavé proč? Abych se stal někým politováníhodným /neboť jestliže inženýr nebo dělník si mohou v tom zřízení dělat nároky na úctu, pak literát, tam ten jejich "Spisovatel" voděný za nos a vodící za nos je figura odporně groteskní, komické sdružení kantora a žáka v jedné osobě - hle dva aspekty didaktismu/. Ale když mi říkáte, že se v cizině utrácím pro vlast, povím, jak vážnou národní úlohu jsem si určil.

Když užiji jejich slovníku - jakého druhu "společenská potřeba" by mohla způsobit, že má americká existence bude bez významu přinejmenším pro jisté lidi v Polsku? Pro jaké? Ne pro ty, kterým postadí dětské šatičky. Ale je jisté, že za onou umělou, podřadnou, nesmělou skutečností se v Zemi skrývá jiné poznání, pronikavé, ostré, střízlivé, které nechce podvádět, jiný tón, rozumnější, ohromně dospělý. Mou úlohou by bylo přidat se právě k tomuto polskému zvuku, dostat se k tragickému a vědomému Polákovi. Ne proto, abych ho cpal jiným námením, usnadňoval mu cokoliv. Ale chci

vyjádřit absolutnost toho polského požadavku, který se domáhá plné existence. Je to paradox, že já, který jsem tak na štíru s oním vědomím v jeho filozofickém aspektu, musím se přece - je to silnější než já - toho držet, žádat to jako podmínku sine qua non našeho člověčenství?

A ještě jedno. Bylo by důležité, aby se tragické nestalo katastrofou. Dostali se do železných způsobů kolektivního života bez náležité historické přípravy, která by udělala neporazitelným jejich individuální život - mnoho z nich tedy dnes prostě neví, jak být sebou - poctivě, patřičně, životně - jak vytrvat v sobě a nehlásit se pod prapor a neukrývat se v systému, dogmatu, víře. Zde tvrdím, že je třeba vypracovat styl individuálního života, a to tak vyhraněný, aby vydržel nápor.

Co může být pro polskou kulturu důležitější - lhostejno, v jakém směru se vyvine - než vytvoření toho stylu podítajícího s naší dospělostí. Ten modus vivendi musí být stanoven, když jenom na takové vůli vědomí může být budována polská autenticita v budoucnosti.

Jestliže člověk v Polsku uvěří, že je
podlý jenom proto, že je člověkem vědomým...
jestli si dá vmluvit impotenci, pak tedy
nás čeká ještě dlouhé dětství...

Tomu však já nemohu učit - nejsem
učitel - mohu jedině indikovat svým způsobem
života - který je obsažen v mých knihách,
v tomto deníku.

/Přeloženo z divadelního programu varšavské-
ho Národního divadla: Witold Gombrowicz,
Opetani /Posedlí/, Varšava 1982/

Přeložil Václav Burian

O Witolda Gombrowiczovi

Před pár lety jsem četl Gombrowiczovy "Deníky", až se mi uši třásly. Pohltily mne a topil jsem se v nich. Celý čas jsem se zoufalstvím přemýšlel, proč neobdaril dobrý Bůh každou polskou generaci přinejmenším třemi Gombrowiczi. Proč tak málo škrtů, větrů, kulových blesků pod naším intelektuálním nebem? Proč tam stále svítí ochablé, anemické, slabě hřející sluníčko ze slabikářů. Sluníčko, které slabě zehřívá vrby u cest, dřevěný kostelík, raněného hulána, pannu na ocet a dobrého pana starostu? Žral jsem tedy Gombrowicze a oči mi vylézaly z důlků. Miloval jsem toho Gombrowicze, komediantského aranděla Gabriela s mečem rouhačství v dlani, co honil polské komedianty po polském nebi. Tak jsem byl uchvácen, že jsem se vrhl v kataleptickém stavu na jeho romány a dramata. Ale tam jsem jaksi odpadl. Místo útrob, střev, vnitřností, vařící se krve jsem našel chladnou lupenkovou pilu. Uslyšel jsem tichý svist pilky vyřezávající ukázkové vzory. Ne, ne, chraň Bože,

nehaním velkého svatého Hanobitele. Chci jenom poradit: čtěte nejprve jeho prózu a teprve později, co nejpozději, snad až před smrtí sáhnete po jeho "Denících".

On první bodl do zadku Velkého Šmíráka. On nám vykreslil tu postavu, jakó se na zatykač kreslí domnělý portrét zločince. On první protal a vypustil cisternu špatné krve a choroboploдного slizu. On vylákal z neviditelnosti tu žalostnou figurku s krakovskou čapkou a pavím perem na hlavě.

Ale když přišel čas konjunktury, když polská polskost jakoby zaváhala a zeslábla v objetích marxismu, chopila se Gombrowiczem obnažené zlaté říly smečka požitkářů, co nosí celým životem vysoko zdviženou hubu. Veliký Šmírák se krácel dál do neznámé budoucnosti nebetyčnými mraky a dole v hromadě národních výkalů ryli pracovití švábi. Byli a žvýkali s horečnou ochotou všechna ta paví pera, hulánské praporce, Chopinovy klavíry, kadeřavé lokny Faderewského, husarská křídla, kázání Piotra Skargy, škapulíře emigrantů, Towiańskiego katechismy, zápalné lahve harcerů Zemské armády a všechno to, co se nemohlo vzpříčit jako kost

v hrdle a navždy zadusit.

Ale naše šmíráctví je jako rakovina. Jenom se ho tknete skalpelem a už se rozvzteklí a zešílí. A tu tisíce špinavých prstů a nemytých vidliček do něho začalo strkat ze všech stran. Rozzuřilo se tedy, rozběsnilo, začalo se přemísťovat a tvořit metastázy, začalo se nadýmat, růst, zveličovat, mánit křečovitými tykadly chirurgů a mastičkářů, duchovních se svatostí a pošetilých dobrovolníků, kteří rádi rýpají do každé látky. Ono vás ještě zadusí, než stačíte prchnout. Ono i mě zadusí, třebaš jsem nevinný.

Tadeusz Konwicki

/z deníkové knihy "Kalendarz i klepsydra",
Varšava 1976/

W i t o ł G o m b r o w i c z

4.8.1904 Małoszyce - 25.7.1969 Vence/Francie/

Polský prozaik a dramatik

e n a t o

p o d z i m

'84

~~enato~~

Abraham

Maslow

Tvārdī

postoj

Domnívám se, že pojem tvorba se stále více blíží pojmu zdraví, plně aktualizace lidské osoby, a nakonec se může ukázat, že obojí se týká téhož. Přikláním se k závěru /i když mne o tom fakta plně nepřesvědčují/, že tvůrčí, umělecká výchova, či spíše výchova uměním, se ukáže zvláště důležitá při utváření lepšího člověka. Pokud si výrazně uvědomíme cíle výchovy, o nichž se ještě zmiňuji, pokud budeme od svých dětí očekávat, že se stanou plně lidmi, že budou snášet k aktualizaci svých možností, pak se výchova uměním ukáže jedním z existujících směrů výchovy, v němž je možné nalézt byt i nejkromnější pokusy o realizaci těchto cílů. Je ocenění výchovy uměním je podmíněno nikoliv perspektivou vzniku nových obrazů, nýbrž možností vytvořit na jejich základě paradigma pro výchovu vůbec. To znamená, místo abychom pokládali výchovu

umění za dekorativní, luxurní přídavek, bude moci jednoho dne podle tohoto paradigma-
tu vyučovat aritmetiku, čtení a psaní, ovšem
pokud je vzrůst dostatečně vážný, dostatečně
je zpracovává a pokud ono paradigma splní na-
ději, do něho vkládané. Co se mě týče, záji-
mám se o komplexní výchovu, proto výchova
umění je pro mne potenciálním zárojek pokro-
ku v této oblasti.

Jiným důvodem mého zájmu o výchovu umění,
tvorbu, psychické zdraví atd. je silně poci-
ťovaný vzrůst tempa historických proměn.
Myslím, že se nacházíme v takovém bodě, jaký
nemá v historii obdoby. Život dnes běží mno-
hem rychleji než kdykoliv předtím. Vzná se
si například ohromný vzrůst faktů, znalostí,
objevů, technických vymožeností a technologií.
To si pochopitelně vynucuje změnu našeho přis-
tupu k lidské bytosti a jejím vztahům ke svě-
tu. Potřebujeme zkrátka nový typ člověka.
Myslím, že musím vzít vážněji, než jsem to
udělal před dvaceti lety, světový názor repre-
zentovaný Herakleitem, Whiteheadem či Bergso-
nem, který vidí svět jako proud, pohyb, proces

a nikoliv jako statické bytí. Pokud přijmeme tento názor - a dnes pro něj svědčí víc věcí než v roce 1900 či 1930 - pokud ho přijmeme za pravdu, pak z něho nevyhnutelně vyplývá potřeba nového modelu lidské bytosti, ve stále měnícím se světě. Dokonce to mohu s ohledem na výchovné cíle formulovat takto: jaký to má smysl vstěpovat si do hlavy fakta? Fakta tak rychle ztrácejí svou aktualitu! Proč se učit metodám výroby tak rozmanitých věcí? Vždyť tyto metody velmi záhy ztrácejí svou užitečnost! To to vědomí se stalo zdrojem naklidu dokonce i na vysokých školách technického charakteru. Např. v Massachusetts Technology Institute /MIT/ už se nevyučuje technickým předmětům pouze osvojení si sérií činností, neboť prakticky všechny schopnosti nabyté prostřednictvím profesorů-inženýrů během studia se stanou už za tu dobu neaktuálními. To co udělali profesoři na MIT, záleží podle mého soudu v tom, že odmítli vstěpovat staré, vyzkoušené a jisté metody a dali přednost pokusu vytvořit nový typ člo-

věka. Má to být člověk navyklý na změny, schopný improvizovat, schopný sebejistě a odvážně zvládnout situaci, s níž dosud neměl co do činění.

Dokonce se zdá, že dnes se vědecky mění: mění se mezinárodní právo, politika, celá mezinárodní scéna. V OSN se vedou rozhovory v kategoriích různých historických epoch. Jedna strana hovoří v kategoriích mezinárodního práva 19. stol., druhá jí odpovídá v naprosto jiných kategoriích, z jiné roviny, z jiného světa.

Vrátne se však k naší úvodní otázce, totiž k pokusům přetvořit člověka tak, aby neaž potřebu anebyňovat, zmrázovat, stabilizovat svět, aby nemusel dělat to, co dělali jeho předkové, aby uměl odvážně szanout tvář v tvář novému, neznámu dni s takovou vírou v sebe sama, která mu umožní improvizovat v úplně nové situaci. To znamená vznik nového typu člověka, jehož bychom mohli nazvat herakleitovským.

Jak je vidět, kladu tu velký důraz na impro-

vizi a inspiraci, ale přitom nepřistupuji k tvorbě z hlediska hotového uměleckého díla a velkého tvářebného díla. Skutečně, vůbec nezamýšlím toto téma pojednávat z hlediska hotových děl. Proč? - protože psychologická analýza tvářebného procesu a tvářebných jedinců nám ukáže na nutnost rozlišovat prvotní a druhotnou tvorbu. Prvotní tvorbu, to jest fázi inspirace v tvorbě, je třeba oddělit od fáze zpracování a rozvíjení této inspirace. Neboť ona druhá fáze stojí ve značné míře nejen na tvářebných silách, ale také na obvyklé těžké práci, na disciplíně umělce, který často stráví polovinu života, než se naučí ovládat své nástroje, schopnosti materiály, než je dostatečně připraven vyjádřit svou vizi světa. Jsem přesvědčen, že mnozí lidé se budí uprostřed noci se zábleskem inspirace k napsání románu, básně nebo k vytvoření čehokoliv, a že většina těchto umyslů není nikdy realizována. Inspirované chvíle přichází velmi často. Rozdíl mezi prvotní inspirací a konečným vytvořením, jako je např. Blatého *Vojna a mír*,

záleží ve vynaložení množství sil, sebekáz-
ně, cvičení vyžadujících množství zkoušek,
opakování, zavržených projektů atd. Ona dru-
há fáze, tvorba, která pak nachází výraz ve
skutečných výtvorech, ve velkých obrazech,
románech, vynálezech a pod. se opírá o tako-
vé rysy jako je tvrdošíjnost, trpělivost a
pracovitost, a to stejnou měrou jako o osob-
ní tvářící schopnosti. Proto, abychom si vy-
jasnili obsah našich úvah, soustředíme po-
zornost pouze na improvizaci, opírající se
o onen první či prvotní záblesk inspirace,
a na okamžik odložíme otázky, co z něho
vlastně vznikne, neboť víme, že mnoho tako-
vých záblesků inspirace nenávratně zapadne.
Proto se taky k výzkumu této fáze inspirace
nejlépe hodí děti, jejichž tvorba a vynále-
žnost se obvykle nedá určit kategoriemi
konkrétního výtvoru. Když malý chlapec sám
pro sebe objeví desítkovou soustavu, pak to
pro něho může být vrcholný moment inspirace,
vrcholný moment tvorby, a proto ho není mož-
no posoudit jen kvůli tomu, že v definici

tvorby jsem si a priori zakotvil názor, že tvorba musí být společensky užitečná, originální, že se musí týkat něčeho dosud nepředstavitelného apod.

Z těchto ~~důvodů~~ ohledů jsem se rozhodl nepřijmout tuto definici tvorby za paradigma vědecké tvorby a užívám raději jiné příklady. Řada výzkumů se týkala významných vědců, nositelů Nobelových cen, vynálezců atd. Problém je v tom, že známe-li mnoho vědců, snadno se přesvědčíme, že nepředstavují nejlepší vzorovou skupinu, neboť jako skupina vůbec nejsou tak tvůrčí, jak by se očekávalo. Patří sem totiž lidé, kteří objevili, vytvořili či popsali něco, co přispělo k obohacení lidského vědomí. To nám ovšem víc říká o povaze vědy než o povaze tvořivosti. Mohl-li bych si dovolit zlomyslnost, tak bych udělal krok dál a definoval vědu jako techniku, s jejíž pomocí i netvůrčí lidé mohou tvořit. Ovšem nemám vůbec v úmyslu žertovat s vědou. Myslím, že je to úžasné, že lidské bytosti, tak omezené v mnoha směrech,

se mohou podílet na velkých věcech, i když sami nejsou velkými lidmi. Věda je zespolečenštěná a zinstitutionalizovaná technika, s jejíž pomocí se mohou dokonce i neinteligentní lidé přičinit o pokrok v oblasti vědění. To je nejradikálnější, nejpřesnější konstatování, jakého jsem schopen. Téměř každý vědec se tak mocně opírá o historické základy, v podstatě vytvořené množstvím předchůdců, je součástí tak obrovského společenství, že se jeho vlastní nedostatky ani nemusí projevit. Ovšem účast na onom velkém chválihodném podniku mu vynáší velikou daň.

Naučil jsem se interpretovat vědecké objevy jako výsledky spolupráce v rámci jedné společenské instituce - kdyby příslušný objev neučinil onen vědec, pak by to zkrátka učinil některý jiný. Proto se domnívám, že svět vědců není nejlepším terénem k výzkumu tvorby.

Jsem přesvědčen, že nemůžeme probídat tvorbu v celém jejím rozsahu, dokud si neuvědomíme, že prakticky všechny námi užívané de-

finice tvorby a většina příkladů tvořivosti jsou zásadně "mužské" definice a výtvo-
ry. Nechali jsme téměř z dosahu našich úvah
tvorbu žen a užili jsme sémantického triku
k definování pouze mužských výtvorů jako
výtvorů tvářích. Přesvědčil jsem se /výzku-
mem vrcholných zážitků/, že ženy jsou všech-
ným objektem výzkumů, neboť jejich tvořivost
se více váže na vlastní trvání tvářícího
procesu než na skutečné dílo, odměněný
výsledek, zjevný triumf a úspěch.

A to je vlastně základ speciální otázky,
jíž se tu zabýváme.

II.

Fokusím se teď objasnit záhadné zjiště-
ní, že tvářící člověk nacházející se ve fázi
inspirace a tvářící extáze ztrácí svou min-
lost i budoucnost a žije pouze přítomným
okemžikem. V tu chvíli je sám sebou, pohrou-
žený, fascinovaný, pohlcený přítomným de-
sem, svou aktuální situací "zde a nyní".

Schopnost "pomořit se do přítomnosti" se

zdá být podmínkou sine qua non každého druhu tvorby. Dokonce už vstupní podmínky tvorby - v kterékoli oblasti - jsou rovněž jistým způsobem spjaty se schopností vytrhnout se z času, ze sebe, z prostoru, společnosti, historie.

Ukazuje se stále výrazněji, že tento jev je znenálemu, světskou, ale zato častější variantou mystického prožitku, o němž už bylo mnohokrát konstatováno, že se stal tím, co Huxley nazýval Věčně Živou Filosofii.

V různých kulturách a epochách nabývá tento zážitek poněkud jiného zabarvení, ale přesto je možno rozpoznat jejich neměnnou podstatu.

Tento jev je vědecky popisován jako ztráta vlastního "já" nebo ego, jindy zase jako překročení vlastního "já". Tehdy je pocítováno spojení se skutečností / s čímsi konkrétním/, jednotu tam, kde bylo rozdělení, svým způsobem integrace vlastního "já" s "ne-já". Obecně se ve stavech tohoto typu dá narazit na dosud ukrytou pravdu, zjevení v přesném

smyslu slova,, odhození masky či závoje a konečně je právě celý ten zážitek zakoušen jako štěstí, extáze, povznesení, vytržení.

Není divu, že takový hluboký zážitek byl tak často pokládán za nadlidský, nadpřirozený, tak velký a krásný v porovnání s tím, co se za lidské pokládá, že je j bylo možno připisovat pouze mocnostem nadlidským. Takové "zjevení" vlastně často sloužila za základ, někdy jediný základ různých "zjevených" náboženství.

Jednou z hlavních vlastností vrcholných prožitků je ona totální fascinace aktuální situací, ponoření se do přítomnosti, vyvážení se z času i prostoru. Zdá se mi teď, že mnohé z toho, co jsme poznali díky výzkumu vrcholných prožitků, je možno bezprostředně využít k hlubšímu porozumění zážitků "zde a nyní" a k pochopení tvůrčího postoje.

Nemusíme se omezovat na tyto nevšední a spíše mezní zkušenosti, i když je podle mě zřejmé, že všichni lidé by mohli z vlastní zkušenosti dozvědět takové momenty vytržení,

pokud by dobře hledali v paměti a pokud by tomu přála i atmosféra hovoru. Můžeme se rovněž odvolávat na nejprostší varianty vrcholných prožitků, je novitě na fascinaci, koncentraci či absorbaci čímsi, co je natolik zajímavé, že to soustředí celou naši pozornost. Mám na mysli nejen velké symfonie či tragédie - to též může vyvolat napínavý film či kriminálka nebo prostě zaujetí vlastní prací. Vyjít z těchto obecných a běžně známých zkušeností je užitečné proto, že nám to umožní bezprostředně si posluhovat intuicí nebo empatií, to znamená, že nám to dá bezprostřední, empirické vědění o prožitcích, které jsou skromnějším, umírněnějším druhem vrcholných zážitků. A především se tak vyhneme přehnanému, vzletnému a příliš metaforickému slovníku, jenž je tak běžný v úvahách na toto téma.

Zůstaneme nyní u některých jevů, objevujících se ve chvíli takového zážitku.

ODVRŽENÍ MINULOSTI

Nejlепším způsobem pohledu na aktuální je naprosté oddání se mu, výzkum jeho podstaty, sledování vazeb, jež v něm tkví, odhalování - nikoliv vymýšlení - řešení problému v jeho vlastních hranicích. To je také nejlepší způsob, jak si prohlížet obraz či naslouchat pacientovi při terapii.

Jiný způsob záleží v tom, že si vyvoláme všechny minulé zkušenosti, dávné návyky a znalosti, abychom zjistili, nakolik je přítomná situace podobná jisté situaci z minula, to znamená, abychom ji klasifikovali a poté užili řešení, které se už kdysi osvědčilo ve vztahu k podobnému problému. Tato metoda mi připomíná práci dědníka, který má na starosti kartotéku. Nazval jsem ji "skatulkování". Je efektivní jen potud, pokud v minulosti najdeme příslušný ekvivalent přítomnosti.

Tato metoda ovšem není efektivní, jestliže se konkrétní problém liší od minulého. Tehdy tato rejstříková metoda selhává. Clo-

věk, který jí používá, když se ocitne před neznámým obrazem, spěšně proběhne v duchu všechna své znalosti z historie umění, aby zjistil, jak má na obraz hledět. Při tom pochopitelně nehledí na obraz. Potřebuje vlastně jen jedno: jméno autora a rozlišení stylu či obsahu obrazu, což mu umožní rychlé zformulování soudu. Obraz se mu líbí, pokud se má líbit, a nelíbí, pokud se nemá líbit.

V takovém člověku je minulost nehybným, neztráveným cizím útvarem, který v sobě člověk nosí. Minulost se nevtělila do osobnosti.

Přesněji řečeno: minulost je aktivní a živá pouze potud, pokud přetvořila člověka a byla přetvořena v přítomného člověka. Minulost není, nebo nemá být něčím jiným, než je člověk sám, něčím jemu cizím. Minulost se musí stát součástí osobnosti /tedy ztratit svou totožnost jakožto cizího, jiného útvaru/, právě tak jako snědený biftek se teď stal mnou a už není biftekem. Strávená minulost /asimilovaná pronikáním do hloubí/ se liší od nestrávené, která, jak říká Kurt Lewin, je

"ahistorickou minulostí".

ODVRŽENÍ BUDOUCNOSTI

Často žijeme v přítomnosti ne pro ni samu, ale jako v přípravě na budoucnost. Vzpomeňme si, jak často v rozhovoru, zatímco náš partner hovoří, my s výrazem soustředěného naslouchání v hloubi duše už promýšlíme to, co chceme říci, opakuje si to, a možná už v duchu plánujeme protiútok. Uvaž, jak jiný by byl v tuto chvíli, čtenáři, tvůj postoj, kdybys věděl, že za pět minut se musíš vyjádřit k mým úvahám. Považ, jak by ti bylo zatěžko být v takovou chvíli soustředěným posluchačem.

Jokud se zcela oddáme naslouchání či pozorování, pak tím současně odvrhujeme ono "připravování se na budoucnost". Teď už nebereme přítomnost pouze jako prostředek k dosažení budoucího cíle / čímž bývá přítomnost znehodnocována/. Takové zapomenutí na budoucnost je vskutku vstupní podmínkou plné angažovanosti v přítomnosti. Je rovněž známo, že zbavení se

strachu z budoucnosti je dobrým způsobem, jak na ni "zapomenout".

To je jeden z hlavních významů slova "budoucnost". Budoucnost, která je v nás, která je částí našeho přítomného "já", to je zase jiná otázka.

Nový pohled

Mám tu na mysli jistou "novotu" pohledu a chování, která je často připisována výsoce tvrdším jedincům. Tito lidé jsou popisováni různě - říká se, že jsou "nazi" v aktuální situaci, otevření, zbavení apriorních očekávání, svobodní od kategorie "musí se" a "je třeba", že jsou a ignorují módy, nemají rozmary, dogmata, návyky či jiná schémata týkající se toho, co je skutečno, normální, "zákonité", že jsou připraveni všechno přijmout, aniž by se tím dali zastavit, šokovat, pobouřit, aniž by to odzítli.

Děti jsou do značné míry schopny takového otevřeného absorbace. Podobně moudří staří lidé. Ukazuje se, že všichni jsme schopni značné no-

voští pohledu, pokud se zastavíme "zde a nyní".

ZŮŽENÉ VĚDOMÍ

Méně si tedy uvědomujeme všechno, co se děje mimo aktuální situaci, jsme méně rozptýlení. Velmi závažné je tu oslabení našeho vědomí o existenci druhých lidí, jejich vztahů k nám, povinností, obav, nadějí apod. Stáváme se víc sami sebou, svým "pravým já", naším autentickým "já", svou skutečnou totožností.

Děje se tak proto, že nejvážnější příčinou našeho odcizení se skutečnému "já" jsou naše neurotické vztahy k jiným lidem, traumatické pozůstatky z dětství, iracionální přenosy, v nichž se mísí minulost s přítomností, v nichž se dospělý člověk chová jako děčko. Pochoitelně že dětinské jednání je naprosto normální u dítěte. Jeho závislost na druhých je naprosto reálná. Ale dítě musí jednou z této závislosti vyrást. /Bát se, že otec je už dvacet let po smrti, co řekne na roštárnu, či co s dítětem udělá je "nereál-

né/.

Zkrátka v těchto chvílích se osvobozujeme od vlivu druhých lidí. Pak už tyto vlivy neřídí naše chování.

Znamená to odhodit masku, odložit snahu na někoho zapůsobit, udělat na někoho dojem, zalíbit se, získat uznání. Dalo by se to říst i takto: když nemáme publikum, pro které bychom mohli hrát, přestáváme být herci. A když už necítíme potřebu hrát, zapomeneme na sebe sama a můžeme se věnovat aktuální situaci,

ZTRÁTA EGO - ZAPOMENUTÍ NA SEBE, ZTRÁTA VĚDOMÍ SEBE

Když jsme úplně pohlceni v "ne-já", méně si uvědomujeme sebe sama, jsme méně nakloněni pozorovat sebe z pozice diváka či kritika. S použitím psychodynamického jazyka je možno říci, že naše osobnost rodléhá méně než obvyklou zřetěpení na pozorující "já" a "já" zakoušející, to znamená, že se téměř úplně identifikujeme se svým "já" zakoušejícím. /Ztrácíme mladistvou nezálibost a stydlivost, počít, že jsme pozorováni apod./ Dále to zna-

mění větší jednotnost a integraci osoby. V důsledku toho také méně hodnotíme a kritizujeme, méně vybíráme a zamítáme, méně oceňujeme a váháme, v menší míře rozkládáme a analyzujeme prožitky.

To to zapomenutí na sebe je jednou z cest k nalezení své pravé totožnosti, svého pravého "já", své autentické, nejhlubší podstaty. To to zapomenutí na sebe ~~je~~ ~~zapomenutí~~ zakoušíme vždy jako příjemné a žádoucí. Musíme jít tak daleko jako buddhisté a východní myslitelé, kteří mluví o "prokletém já", i když je na tom, co říkají, kus pravdy.

BRZDÍCÍ SÍLA VĚDOMÍ /VLASTNÍHO JÁ/

Vědomí /zvláště vědomí vlastního "já"/ nás v jistém smyslu v určitých chvílích určitým způsobem omezuje. Vědomí je totiž někdy místem pochybností, konfliktů, obav atd. Někdy je brzdou spontaneity a plnosti výrazu /i když pozorující "já" je nutné v terapeutickém procesu/.

Na druhé straně ale je taky fakt, že vš-

domí sebe sama, sebepozorování, sebekritika - to jest sebepozorující "já" - je nezbytné pro druhotnou tvorbu. Např. proces sebezdokonalování je v psychoterapii částečně výsledkem kritického hodnocení zkušeností, jež vesly do vědomí. Schizofrenici často zakoušejí introspekci, ale nevyužívají ji k terapeutickým účelům, protože jejich prožitky jsou příliš totální, při současném nedostatečném sebepozorování a sebekritice. Podobně v tvůrčí fázi inspirace nastupuje usilovná fáze realizace, vyžadující sebekázeň.

VYHAZENÍ ÚZKOSTI

To znamená, že naše obavy a úzkost obvykle mizí, podobně jako deprese, konflikty, ambivalence, naše neklidy, problémy a dokonce i tělesné utrpení. Totéž se děje někdy i s psychózami a neurozami /pokud nejsou natolik silné, aby znemožnily intenzivní zájem a pohroužení se do aktuální situace/.

V jistou chvíli se prostě stáváme odvážnými, sebejistými, zbavenými obav, úzkosti,

příznaku neuroz či chorob.

OSLABENÍ OBRANNÝCH MECHANISMŮ A BRZD

Tehdy mizí naše brzdící síly, opatrnost, obranné mechanismy, kontrola /brzda/ našich impulsů, stejně jako obrana před ohrožením a nebezpečím.

SÍLA A ODVAHA

Tvůrčí postoj vyžaduje jak odvahu, tak i sílu. Výsledky četných výzkumů tvůrčích lidí odkazují k té či oné verzi odvahy: tvrdostí, nezávislost, soběstačnost, svým způsobem arogance, síla charakteru, síla ego atd., přičemž tu zřídka jde o to, že se tak např. získává popularita. Strach a slabost totiž eliminují nebo přinejmenším zmenšují její pravděpodobnost.

Mám pocit, že tento aspekt tvorby se stane srozumitelnějším, jestliže ho budeme chápat jako součást stavu, který je složen z existence "zde a nyní", zapomenutí na sebe sama a zapomenutí na druhé. Tento stav se

se úzce pojí s oslabením úzkosti, zábran, potřeby bezpečí a sebezáchranných reflexů, s oslabením opatrnosti, potřeby přetvářky, s menší obavou ze zesměšnění, pokoření a nezdaru. Všechny tyto rysy jsou prvky zapomnutí na sebe a zapomnutí na diváky. Absorbace eliminuje strach.

A nebo naopak, vzrůst odvahy usnadňuje přiblížit se k tajemství, k neznámu, novému, mnohoznačnému, nezvyklému, nečekanému atd. Tím se eliminují obavy, podezřívavost, opatrnost, potřeba užití obranných mechanismů, jimiž se tlumí úzkost.

AKCEPTACE - POZITIVNÍ POSTOJ

V okamžicích pohroužení se do "zde a nyní", v okamžicích zapomnutí na sebe stáváme se více "pozitivními" a méně "negativními" ještě i v jiném smyslu, a to ztrátou kritického postoje /preparování, selekce, opravování, skepse, zlepšování, pohyb, odmítání, soudu, hodnocení/. To všechno znamená, že zaujímáme postoj akceptace. Nezavrhujeme,

nesoudíme, nprovádíme selekci.

Prolomení bariér dělicích nás od aktuální situace znamená, že jí dovolujeme, aby nás pohltila. Dovolujeme jí, aby nám vnutila své zákony, aby probíhala bez omezení, aby zůstala sebou. Nemí vyloučeno, že po tom dokonce budeme toužit.

V důsledku toho je snadnější zaujmout troistický postoj, chápaný jako pokora, neingerování a poddání se skutečnosti.

DŮVĚRA A ÚSILÍ , KONTROLA A PŘEMÍHÁNÍ SE

Všecky výše jmenované jevy vyžadují důvěru v sebe sama i důvěru ve svět, což umožňuje chvilkové odhození všech usilovných snah, starostí, volní námahy a kontroly, zákroků a zásahů. Poddání se vnitřní povaze aktuální situace "zde a nyní" znamená nutnost uvolnění, očekávání, zakoušení. Obecná snaha po panování, dominanci a kontrole je antitezí autentického pojmání světa či autentické shody se skutečností, problémem či osobou. To je zvláště důležité ve

vztahu k budoucnosti. Musíme uvěřit své schopnosti improvizace při setkání s něčím novým v budoucnosti. Při této formulaci je výrazněji patrné, že důvěra obsahuje víru v sebe, odvahu, nepřítomnost obav před světem. Je jasné, že ona důvěra v sebe u člověka postaveného tváří tvář neznámé budoucnosti podmínuje možnost plného, nového a ryziho obratu k přítomnosti.

Veznamme si jako příklad některé životní funkce. Jídlo, močení, defekace, sen, vzrušení se na vodě, oddávání se sexuálnímu vzrušení - to všechno jsou situace, v nichž úsilí a kontrola musejí ustoupit postoji uvolnění, sebedůvěry, souhlasu se svobodným průběhem událostí.

TAOISTICKÉ PŘIJÍMÁNÍ

Taoismus, stejně jako rozvážené přijímání /receptivnost/, má mnoho významů, z nichž každý je důležitý, ale přitom těžko uchopitelný a vyslovitelný bez užití metaforického jazyka.

Četní autoři zabývající se tvorbou se stále znovu pokoušeli tím či oním způsobem popsat všechny ty subtilní a prehavé teziatické atributy tvářčino postoje. Ale všichni se shodují v tom, že k počáteční či inspirační fázi tvorby se druží jistá receptivita, neingerování a souhlas. Naskytá se otázka, jak se ona poddačnost či "souhlas s průběhem dění" váže s faktem pohroužení se do "zde a nyní" nebo se zapomenutím na sebe.

Za prvé, užijeme-li jako paradigma tu dotu umělcovu ke svému materiálu, pak můžeme uznat toto soustředění na aktuální situaci za druh péče a úcty /a tím zadržení se zasměrování a kontroly/, podobně jako když "bereme věci vážně". Znamená to pojímat danou situaci jako cíl, jako cosi, co existuje samo pro sebe, co má své právo na existenci, a nikoliv jako prostředek sloužící nějakému vnějšmu cíli.

Takovánota nebo respekt se může ve stejné míře týkat problému, materiálu nebo osoby. Jeden spisovatel /Follett/ to nazval

podlehnutí, poddání se faktům, zákonům situace. Od pouhého souhlasu, aby "cośi" zůstalo samo sebou, je možno přejít k touze, plné lásky, péče a radosti, k touze, aby "cośi" zůstalo sebou, tak jak to děláme v případě vlastního dítěte, milovaného člověka, stromu, verše či domácího zvířete.

Tento postoj je a priori nezbytný, aby bylo možno zahlédnout a pochopit plně, konkrétní bohatství aktuální situace s její neopakovatelnou povahou a stylem. Sami sebe od-souváme do druhého plánu, nevnučujeme se oné situaci, podobně jako když umlkneme a znehybníme, když chceme zaslechnout čísi šepot-

INTEGRACE PODMĚTU PERCEPCE BYTÍ /A JEHO ROZŠTĚPENÍ/

Tvorba bývá obvykle dílem člověka jako celku, tedy člověka plně integrovaného, sjednoceného, jednolitého, soustředěného, zcela poddaného fascinující aktuální situaci. Proto taky tvorba představuje jistou organizaci, Gestalt, celostní kvalitu osoby. Není

dána organismu zvnějšku jako vrstva barvy nebo nákaza bakterií. Tvůrčí postoj je protikladem rozštěpení. Existence "zde a nyní" plodí nerozštěpenou jednotu.

SOUHLAS S POHROUŽENÍM SE DO PRVOTNÍHO PROCESU

Část procesu integrace osobnosti představuje využívání prvků nevědomí a předvědomí, zvláště prvotního procesu /poetického/, metaforického, mystického, primitivního, archaického, děrského/. Naš nevědomý intelekt je příliš jednostranně analytický, racionální, numerický, atomický a pojmový, v důsledku čehož pomíjí značnou část skutečnosti, zvláště naší vnitřní skutečnosti.

ESTETICKÉ NAHLÍŽENÍ NAMÍSTO ABSTRAHOVÁNÍ

Abstrahování je činnost více aktivní a ingerující /méně teistická/, více selektivně-odmítající než estetický postoj, pro nějž je charakteristické vychutnávání, potěšování se, oceňování, péče bez snahy zasahovat,

rušit nebo kontrolovat.

Posledním výsledkem abstrahování je matematická rovnice, chemický vzorec, mapa, diagram, představa, abstraktní skica, model, teoretický systém - a to všechno se stále víc vzdaluje původní skutečnosti /mapa není krajinou, kterou představuje/. Kdežto konečným výsledkem estetického, neabstrahujícího nahlížení je celistvý vjem předmětu, v němž je všechno stejně zajímavé a stejně důležité. Cílem tohoto nahlížení je nezjednodušovat a neredukovat, nýbrž najít v předmětu jeho bohatství.

Mnozí vědci už natolik ztratili orientaci, že rovnice, pojem nebo schéma je jim reálnější než sama skutečnost jevů. Na štěstí si dnes stále více uvědomujeme nutnost vzájemného doplňování se popisu konkrétní skutečnosti s abstrakcí a nepomíjíme žádný z těchto aspektů. Ovšem z důvodu naší příslušnosti k západní kultuře jsme až dosud připisovali příliš velkou a výlučnou hodnotu abstrakcím v našem obraze skuteč-

ností, až jsme docházeli ke ztotožňování tohoto obrazu s abstrakcí. Proto aby se obnovila rovnováha, musíme zdůraznit konkrétní, estetické, fenomenologické, neabstrahující nahlížení na všechny aspekty a detaily jevů, na celé bohatství skutečnosti včetně jejích "neužitečných" prvků.

PLNÁ SPONTANEITA

Dokud jsme naprosto soustředěni na aktuální situaci a jsme jí nezištně fascinováni, tehdy sníme dosahujeme plné spontaneity, plné funkčnosti, uvolňujeme své vnitřní možnosti bez záměrného usilí či kontroly, a to instinktivně, automaticky, neplánovaně. To vede k nejplnější, neomezené a organizované činnosti.

Naše organizace a adaptace na aktuální situaci je tehdy vyznačena vyznačena hlavně vnitřní podstatou samé situace. Tehdy se naše možnosti nejlépe, nejrychleji a nejsnadněji přizpůsobují situaci a mění se elasticky zároveň s ní. Malíř se např. neustále

přizpůsobuje požadavkům, které mu kladou jednotlivé etapy vzniku obrazu, zápasník se se musí připravovat na svého soupeře, pár dokonalých tanečníků se musí vzájemně sladit podobně jako voda, když vtéká do šterbin přednětu a obtéká celý jeho tvar.

PLNÁ SCHOPNOST VÝRAZU /VLASTNÍ NEOPAKOVATELNOSTI/

Plná spontaneita zaručuje autentický výraz podstaty, stylu a neopakovatelnosti svobodně fungujícího organismu. Jak spontaneita tak i schopnost výrazu znamenají poctivost, přirozenost, autenticitu, ryzeost atd., neboť se pojí s neinstrumentálním jednáním, s nepřítomností úsilí a starostí, s neodporováním toku impulsů a vnitřnímu "vyzařování" z hloubi osoby.

Jedinými determinanty tedy jsou: vnitřní povaha aktuální situace, vnitřní povaha osoby a vnitřní požadavky jejich vzájemného přizpůsobování se, tak aby se nakonec staly jedním celkem /jako např. dobré basketbalové

mužstvo nebo smyčcový kvartet/. Vše, co se nachází mimo onu situaci zoslování, je nepodstatné. Tato situace není prostředkem k žádnému vnějšímu cíli, nýbrž je sama sobě cílem.

SPLYNUTÍ ČLOVĚKA SE SVĚTEM

Končíma úvahami na téma splynutí člověka se světem, které - jak bylo často pozorováno - se pojí k tvorbě a představuje pravděpodobně její podmínku sine qua non. Myslím, že ta pavoučí síť vzájemných vazeb, kterou postupně rozplétám, nám umožňuje pojímat ono splynutí ne jako něco tajemného, nedostupného a esoterického, nýbrž jako přirozený jev. A myslím, že je dokonce možno tento jev zkoumat, pokud se shodneme, že tu jde o izomorfismus, vzájemné formování se, stále lepší vzájemné přizpůsobování a doplňování. Díky tomu jsem pochopil, co chtěl říci Rokusai, když napsal: "Chceš-li namlouvat ptáka, musíš se stát ptákem".

ABRAHAM H. MASLOW /1908-1970/ Je předním reprezentantem humanistické orientace a tradice současné psychologie a jeho teorie byly v posledních patnácti až dvaceti letech v této oblasti snad nejvlivnější. Byl organizátorem a prvním prezidentem "Společnosti pro humanistickou psychologii", která představuje tzv. "Třetí sílu v psychologii", alternativní k behaviorismu i psychoanalýze. Maslow sám však svou pozici označoval jako holisticko-dynamické popř. organismické hledisko a považoval se jak za behavioristu tak psychoanalytika. Měl snahu obsáhnout celou osobu a integrovat názory dílčích, někdy i poněkud jednostranných aspektů a hnutí. Tak se jeví, že Maslow zosobňuje kombinaci dřívějšího behaviorismu, materialismu a ateismu smíšeného se značnou dávkou empirické subjektivistické orientace. Vymřel se mystický ateista, směr tvrdosti a útlocitu.

Ve své snaze o celost, úplnost, spojil do struktury svého teoretického systému některé značně simplifikující předpoklady o lidské povaze a vývoji. Byl si však mnohých svých nedostatků na poli vědy plně vědom a pochybnosti o svých metodách a koncepcích plně prožíval.

Ve svém zájmu o celou osobu se Maslow od-

mítal zabývat podrobnostmi, snažil se nalézt základní problémy, široce je uchopit a narysovat schéma celého obrazu. Považoval se za inovátora, který chce spíše vniknout do nových oblastí než kompletovat struktury, spíše prozkoumat nová teritoria než dokončit jejich zaplňování,

Text ~~26-4~~ Tvůrčí postoj je přeložen z knihy The Farther Reaches of Human Nature, Harmondsworth 1971.

Překlad Šiva - Poznámka Art

enato

jaro

'85

~~enato~~

Radousz

Rózewicz

"Zůstane po mně prázdný pokoj"

Pocit nepřetržitého plynutí života
byl závislý na drobných tělesných dojmích.
Všední maličkosti každodenního života chrá-
nily duši jako štít.

/ z Conrada /

Adresát zemřel.

Je úterý 11. června 1957. Na mém psacím stole leží zalepená obálka. Je to můj poslední dopis Leopoldu Staffovi. Do poštovní schránky jsem ho vhodil v pátek odpoledne, 31. května. Na obálce je adresa: "Leopold Staff, Varšava, Nový svět 60, II. poschodí". Vedle příjmení je neobratným rukopisem tužkou připsáno: "Vrátit". Název ulice je křížem přeškrtnut. Na druhou stranu obálky ta sama neobratná ruka listonoše připsala: "Adresát zemřel 31. 5. 57". Pod tím je rozmáchlý podpis a poštovní razítko: Varšava 10, 1. 6. 57.

Zatímco píšu tato slova, obálka je ještě zalepená. Nyní ji otevírám a čtu svůj poslední dopis, který se už nedostal do rukou zemřelého adresáta.

Drahý pane,

napište mi prosím jen pár slov, jestli jste ještě ve Varšavě. Kdy se chystáte na cestu do lůna přírody? Myslel jsem, že se dostanu do Varšavy už začátkem června, ale měl jsem doma spoustu práce a svůj odjezd do hlavního města jsem musel odložit. Zastihnu Vás ještě, když přijedu v první polovině června?

Píši teď povídku, kterou bych Vám chtěl přečíst a zeptat se Vás, co o ní soudíte. Jsem také velmi zvědav, jak vypadají verše z cyklu "Alenka má kočku", o kterých jste se

zmínil, když jsme spolu naposledy mluvili.
Včera v noci se mi dokonce zdálo, že jsem
si je četl.

Květen máme chladný a pozmourný, myslím,
že Vás to počasí ještě zdrží ve Varšavě;
co taky v Skarżysku-Bzimu, když ne-
svítí sluníčko?

Wiesława Vás srdečně zdraví a líbá a
já Vás vřele objímám a těším se na zprávy
od Vás

Tadeusz Rózewicz

29. května 1957

V pátek odpoledne a večer jsem začal
psát básně s pracovním názvem: "Spoutaný...
Připoutaný..." K prvnímu náčrtu básně jsem
připsal datum: "Poslední den měsíce května
1957". To je první koncept:

I

Je to jen tisíc nití
tisíc tenkých nitek
připoutali básníka
tisícem vlasů

k tomuto světu
ke všem věcem
k přednětým událostem
velkým lžím

malým plotíchám

přivázali ho ke svým
snům chrochtajících
vepřů u koryta
přivázali ho k židli

jedním vlasem ho přivázali
ke skupině k hlouposti
k šálku černé kávy
k nesmyslu k poetice

hleděte připoutali mě
ke starým krajinám
k pojmům k předsudkům
k našim otocům

přivázali mě k tyčce
uvázali smích a slzy
jedním vláskem přivázali

hleděte k čemu mě
připojili jedním vlasem
k oslu který dělá
ze slin slova

druhým vlasem mě přivázali
ke krajině k lásoo
ach jsem přivázaný ke skříní
na šaty k výlevoe

Stem tisíců nití
ho připoutali k zemi
k literárnímu vnitřnostem
ke slovíům

Předstíral že necítí
ta pouta mohl zpřetrhat
každý vlasek každou nití
mohl odejít - mohl jít dál

Zemřel smířený
netrhal ty nitě
nechal je všechny být
všechny ty spoje

odešel do svého domu
do nicoty

II

Přichází velké světlo
chladné a kruté
odtrhuje ho a polyká
vyplivuje a hyne

Když jsem tu básně začal psát, měl jsem v úmyslu popsat jistý stav touhy po čisté abstraktní ideji, očištěné, od prachu země, od krve naší žádostivosti, od propletené sítě citů, lidských vztahů.

Blížila se osmá hodina večer. Pustil jsem rádio, abych si poslechl večerní zprávy. Pročítal jsem text básně a poslouchal jsem jen tak na půl ucha, ale najednou jsem uslyšel zcela zřetelně, že "31. května zemřel ve Skarzysku-Kamienné ve věku sedmdesáti devíti let nestor polských básníků Leopold Staff", ostatní slova té zprávy si nepamatuji. Vypnul jsem rádio a seděl jsem u stolu. Za okny se už smrákalo. Vyšel jsem před dům. Na ulici jsem potkal svou ženu s mladším synkem, vraceli se z procházky.. Stála tam s přítelkyněmi. Chvilí jsme si povídali. Teprve když známé odešly, řekl jsem jí: "Zemřel, Staff ve Skarzysku." Nevzpomínám si už, co mi odpověděla. "Půjdu se projít" - dodal jsem a šel do města. Byl už večer. Výkladní skříně byly osvětlené. V ulicích bylo velmi živo, ten den byly zrovna v úřadech a továrnách výplaty.

Io večeři jsem se vrátil k básni. Pokračoval jsem ve psaní. Nevím, které sloky vznikly až poté, co jsem se dozvěděl o smrti Starého Básníka. Psal jsem o něm a o sobě. Ale bylo v tom plno nejasností. Chvilí jsem myslel na to, že bych měl tu básněn co nejrychleji pročíst, dokončit a otisknout se slovy: "Památce Leopolda Staffa". Ale ta básněn byla nerovnoměrná, tenká, stále znatelnější.

II

Přichází velké světlo
v neznámou hodinu
přichází velké světlo
chladné a kruté
odtrhuje ho a polyká
vyplivuje a hyne

on který vzýval a čekal
se bojí velkého světla
které se blíží
které ho chce odtrhnout
polknout a vyvrhnout

ach jak se vyděšeně chvělá
všemi drápkami

jak se omluvně usmívá
a zavírá oči
aby neviděl to světlo
které přichází volá
roztíná všechny uzly
přetíná všechna pouta

mám tedy zůstat sám
a kde jsou ty milé
drobnosti maličkosti
které nás poutají k životu
žil jsem v temném kalu
byli tam však lidé
byla tam zvířata rostliny
krajiny hvězdy

Chtěl jsem v té básni vyjádřit vztahy
mezi básníkem a světem. Starý básník svět
přijímal, nezavrhoval ho, nerval se s ním.
Nerozbíjel svět. Spojoval ho, svažoval, na-
pájel ho harmonií, kterou ten svět sám v
sobě neměl. Já jsem v poezii protipólem
Starého Básníka. V básni, kterou píši, je
mnoho naší temnosti a znělosti a málo
harmonie. Je v ní touha po světle. To zna-
mená po projasnění. Je to básně o něm a o

mně. Piši tak, že na sebe vrším protivy.
Jen to mi mohu vřnovat.

Jelikož jsem tuto báseň chtěl vřnovat
panátce Starého Básníka, ale nedokončil jsem
ji a už ani nedokončím, chci ji zde předlo-
žit v této nedokonalé formě - a bude tak
možná působit jasněji, než uhlazená defini-
tivní podoba, v níž mnoho věcí zaniká.

III

Odešel od své práce
snoval ze sebe sama
z temnoty vydobýval
jas a shodu

odešel od poezie do
do čeho
přece nevěřil

trpělivě čekal

připoután k člověku
k ženě oblakům a stromům
připoután k pejskovi
jak krutý blesk
musel ze sebe vydobýt

aby přelal ty útlé nitky
spředené slabými bytostmi

IV

Připoutaný ještě
k určitým jídlům
k určitým chutím
k určitým gestům

mohl by to zpretrhat
všechno a odejít kdyby
věděl že na něho čeká
ale tam vědycky
na básníka

V

Ze sebe jsem vysnoval
smutek a pokrýl
jím stromy ptáky vodu

Všechno tonulo
v mém bezbarvém smutku
zvuky které mne dostihly
zapadaly zoufale sebou házely
neboť nebyla ozvěna

VI

Připoutaný

jsm se vlekl
po tom nehybný
a i teď když se vracím
na začátek
mluvím zmateně

VII

Říkal jsem jsem zvířetem
říkal jsi jsi mým zvířetem
říkal jsem jsem tano tou
říkal jsi jsi mojí tano tou

říkal jsem že tě neznám
ale říkal jsem to v tobě
říkal jsem že nejai
ale byl jsem v tobě

utíkal jsem od tebe
a nevěděl jsem
že ty mě nešes

říkal jsem jsi přeludem
říkal jsi že jsem tvým přeludem

mohu čekat a mohu odejít
mohu se zabít a mohu zabít tebe
neboť ty jsi ve mně

utíkal jsem nevěda
že tě honím
to je dobře že nejsi
a nikdy nebudeš

chci se obrátit
oslovit blízké
ještě jednou se chci svázat
slabými uzlíky
ach jak lehko
mě pouštějí z rukou
ach moje světlo je dobře
že odcházíš ach dobré
světlo dobře že utíkáš
veliké nelidské
světlo jak je dobře že nejsi
a nikdy nebudeš

Od ráno

dále v pokračování

VIII

Přichází velké světlo
chladné a kruté
odtrhuje ho a polyká
vyplivuje a hyne

vyděšeně se chytá
slabýma rukama života
tenné hroudy hmoje
teplé rodící bez ustání

hledá zpřetrhané nitě
s pokorným úsměvem

Přichází velké světlo
chladné lhostejné
odtrhuje ho a polyká
vyplivuje a hyne

*zjist na hradě
(H) dohrozi*

Šel jsem do bytu Staffových. Na druhý den po pohřbu. Po schodech se širokým černým zábradlím jsem vystoupil do druhého poschodí. Na tmavých dveřích je ještě vizitka: "Leopold Staff". Zvoním. Otevřela mi starší sestra paní Heleny. Slyšel jsem skřípání zámku a cinknutí řetízku. Ale předtím bylo ticho.

Inconce nešťekala, paní Helena se neptala:
"Kdo je to?"

Musím nejdřív popsat, jak probíhaly moje návštěvy u Staffa. Trvalo to od roku 1947.

Paní Helena mě vítala a říkala: "Bolíku, pan Rózevicz", nebo: "Bolíku, pan Rózevicz se ptá, jestli s ním mážeš teď mluvit." Paní Helena si povídala chvíli se mnou. Ptala se na děti, na mou ženu. Do manželova pokoje během našeho rozhovoru téměř nikdy nevházela. Nepředváděla se, nemíchala se do řeči, neunavovala jako většina těch manželek literátů, které o všem mluví, o všem vědí. Paní Helena byla moudrá, starostlivá, diskrétní a krásná. Její chování bylo jemné, srdečné, prosté. Za celých jedenáct let naší známosti jsem vůči ní nepocítil v srdci ani stín lítosti, urážky či výčitky, třebaže tyto věci jsou tak časté v mezilidských vztazích.

Byla zcela jiná než většina těch "literátských paniček", které se starají o to, aby rostla jejich sláva, chodí po redakcích a vydavatelstvích, starají se o peníze svých manželů, dělají reklamu jejich knížkám, vybírají jim přátele a přítelkyně; paní Helena se starala o Bolíka.

Vždycky jsem si sliboval, že si po každé návštěvě budu zapisovat naše rozhovory se Starým Básníkem. Ale nezapsal jsem si ani jeden. Přesto, že jsem dobře věděl, že je starý a nemocný. Věřil jsem snad, že bude žít věčně? Asi ano. Ale i on... jednal dost podivně. Týkalo se to paměti a deníků. Často

jsme o tom mluvili. Čas od času sám říkával, že by "stálo za to zapsat". Většinou tehdy, když jsme mluvili o dobách jeho mládí. O cestách, známých básnících a literátech. Ale potom vždycky dodával: jednou se do toho pustím, čas utíká." Staff mi připadal nesmrtelný. Zdálo se mi, že ví všechno. Starý báh s šedivou, prořídlou bradkou a s jedním okem potaženým mlhou zákalu. Starý člověk. Lepší, moudřejší, světlejší než já. Věděl jsem, že je.

Seděli jsme u malého stolečku v pokoji paní Olgy R., sestry paní Heleny. Byl jsem unavený, nachlazený, měl jsem horečku. Stará paní mi vyprávěla o posledních chvílích života jejího "švagra". Hovořili jsme dvě, snad tři hodiny. Jen jednou jsem během našeho rozhovoru řekl: "Já jsem ho měl velice rád, vidíte..." Položila mi ruku na mou: "Já vím..."

Pohřeb paní Heleny se konal den před mým odjezdem do Paříže. Zemřela 14. března 1957, pohřeb byl 16. března. Na pohřeb jsem nebyl. Následujícího dne, kdy můj starý přítel zůstal sám, jsem letěl letadlem do Paříže. Do města, na které jsem mnoho let myslel jako na měsíc. Nezašel jsem k němu po smrti jeho ženy, protože si myslím, že v takových chvílích je třeba nechat člověka na pokoji. V Paříži jsem strávil měsíc. Chodil jsem pod černo-stříbrnou katedrálou Notre-Dame, hleděl jsem na pysky středověkých chimér,

které zakláníjí hlavy, jako by se chtěly napít nebe. Říkal jsem si: "Nenapišu o tom báseň..." - bál jsem se katedrály, aby se mi nevysmála, aby mě nerozdrtila.

Chiméry s rozevřenými pysky se nakláníly, jako by se chtěly podívat na nové, lakem svítící automobily podivných tvarů. Nevzpomínám si na barvu vody, zapomněl jsem na Seimu, jako se zapomíná na oči ženy. Nad Seimou květy kaštiny. Kolem pálmočí přecházeli po kamenném nábreží četníci v pelerínách. Pod mosty byla tma a páchlo to tam rybinou. Ve vodě stála červená a oranžová světla. Nenapsal jsem z Paříže Starému Básníkovi. Nevěděl jsem, co psát. Slova zase jednou zklamala, utrpěla porážku. Myslel jsem si, je třeba nechat teď to tělo, které smrt rozevrala. Kromě toho mi ještě když jsem byl ve Varšavě kdosi řekl, že Starý Básník je na klinice a o smrti své ženy vůbec neví. Ale později jsem se dověděl od paní Olgy, že "ěvagr" byl po celou dobu své nemoci i v době smrti své ženy a jejího pohřbu doma.

(11)

Pejsek

Zůstane po mně prázdný pokoj
A málomluvná, tichá sláva.

Vešli jsme do toho pokoje. Prosklená knihovna. Kulatý stůl pokrytý háčkovaným ubrusem. Čtyři židle. U zdi mezi okna psací stůl. Ještě pohovka. Kožené křeslo. Příruční stůl, na kterém leží časopisy. Na psací

↓

cím stole malá fotografie Chopina. Na stěnách: dva portréty, pastely Wyspianského, Fałatův akvarel a nějaké příležitostné dřevoryty s pohledem na Varšavu. Na okně několik kořenáčků s květinami. V tomto pokoji jsme spolu seděli 15. května a také následujícího, dne. Tady jsem se rozloučil se Starým Básníkem. Měl jsem ho navštívit na letním bytě počátkem června. Zapsal jsem si adresu: Skarzynsko-Kamienna / zastávka Bzin /, u P. Boratynského, ulice Lidové Armády 24.

Stál jsem v pokoji zesnulého básníka. Rozhlížel jsem se. Na psacím stole ležela knížka. Byly to "Úsměvy". Poslední knížka, kterou jsem věnoval Starému Básníkovi. Na vnitřní stranu obálky jsem vepsal: "Drahému Leopoldu Staffovi věnuje tyto májové verše s vřelým objetím - Tadeusz Różewicz, v květnu 1957." "Úsměvy" s bleděmodrým satyrkem na červeném podkladě ležely na psacím stole. Vedle nich byl lístek se seznamem léků a nápísem: "Ničím nehýbat!" - který byl podtržen. Vzpomínám si, že poslední dedikaci jsem ozdobil květinou. Snad se usmál, když to četl. V knihovně stály za sklem knížky. Na jedné z poliček stála mezi jinými figurkami figurka černého pejska. Byla to jakoby soška Hecunie.

- A co se stalo s Hecunií? - zeptal jsem se.

- Pejška jsme museli dát utratit - Stará žena, v jejíž tváři jsem nacházel vzdálené, zdeformované rysy krásné tváře její mladší sestry, se opřela rukou o knihovnu.

Nesedli jsme si.

- Pejška jsme museli dát utratit ještě za švagrova života. Byla už stará, špatně viděla, když chodila po bytě, vrážela do nábytku, padala... Hecunie měla už třináct let.

Kdysi mi při jedné z našich rozmluv Starý Básník zaradil básničku o Hecunii. Nevím, jestli se text té básničky někde zachoval. Vzpomínám si, že se v ní mluvilo o zelené brance, před kterou stojí černý pejsek s ušima krásnýma jako vitráže, pejsek čeká na pána a jeho, růžovýma ušima prozařuje světlo. Ne, nezapisoval jsem si naše rozmluvy. Mnohá z nich zaniklo, rozplynulo se. Vždycky jsem spíš vychutnával bezprostřední potěšení, které mi skýtal samotný rozhovor se Starým Básníkem, poslouchal jsem, co říká, rád jsem ho pozoroval. Ale nic jsem si nezapisoval, nic jsem se nesnažil si zapamatovat.

- Pejsek po nocích vyl, štěkal, všechny budil. Nemohli jsme ho držet v pokoji. Měl tam svoje křeslo, ale nemohli jsme ho tam držet. Zamýkala jsem ho v kuchyni. Ale tak štěkala, že jsme ji museli pustit do pokoje. V posledních letech jsem s ní chodila každý den na procházku. Ale v poslední době už jsem s ní nemohla chodit, taky teď špatně vidím. Jeden náš známý veterinář z kliniky pro zvířata nám řekl, že pejsek je už starý a že by bylo nejlepší nechat ho utratit. Ale neodvážila jsem se o tom před švagrem ani jen zmínit. Velice na Hecunii lpěl.

"Švagr" - stále znovu jsem si musel uvědomovat, že "švagr" je můj zesnulý přítel,

báseň Leopold Staff, který byl pro mnoho lidí "Poldíken", pro některé byl "strýček" a pro tuto starou ženu to byl "švagr".

... a nechtěl ani slyšet o tom, že bychom pejska dali pryč. Až jednoho dne najednou sám řekl, že pejska je třeba dát k veterináři, aby mu dal injekci. Byla jsem překvapená, ale nic jsem na to neřekla, ale jen jsem zatelefonovala našemu známému a řekla mu, co má s pejskem udělat.

Seestra mě ještě za svého života, protože věděla, že Hecunie je už stará, prosila, abychom ji dobře zakopali a zabalili do prostěradla. Aby ji nevyhrabaly kočka a krysy... Myslela jsem, že bychom ji mohli pochovat na dvorku, domovník by to snad dovolil. Ale na dvoře pořád něco kopou a kromě toho tam pořád běhají tlupy dětí, dělají hrozný nárus. Když náš známý telefonoval, řekla jsem mu, aby pejska pochoval na hřbitově pro zvířata. Je tam takové místo ohrazené plotem. Druhý den mi volal, že všechno provedl, jak bylo domluveno. Pejsek byl bezbolestně uspin. On sám ho zabalil do prostěradla a byl u toho když Hecunii zakopali hluboko do země. Řekla jsem o tom všem švagrovi. Nic neodpověděl. Za nějakou dobu řekl, že bychom si mohli koupit nového pejska. Ale kdo by s ním chodil na procházku? Já, jsem si pomyslela - "Tady přece nejde o jakéhokoliv pejska, my jsme měli rádi právě Hecunii." Když jsem odcházela, řekla jsem si jen tak pro sebe: "Le moi est mort, vive le moi". Švagr sebou trhl, ale nic neřekl. Teď si vyčítám, že jsem to

tenkrát řekla. Nemusela jsem říkat nic...

Stará paní se na mě dívá a v jejích nemocných očích stojí slzy. Opouštíme pokoj mrtvého básníka.

"Návštěva"

Naše poslední setkání. Čím to je, že si ze všech těch setkání a rozhovorů nepamatuji nejpřesněji ty zajímavé, moudré, vážné, častokrát zase veselé nebo plné vzpomínání - naše rozhovory se Starým Básníkem, ale že mi nejjasněji utkvěl v paměti rozhovor se sestrou jeho ženy. To, co mi říkala, se mi vybavuje přesně slovo od slova; snad proto, že to byl rozhovor tak reálný, rozhovor o životě. Zatímco naše rozmluvy se Starým Básníkem se často týkaly poezie. Samozřejmě ne všechny. Často jsme mluvili o literátech, politice, vydavatelstvích, penězích. Často mi Staff vyprávěl o starých časech.

Ale teď si nejpřesněji vzpomínám na přiznání, žalostná a tak velice lidská slova paní Olgy R. Seděli jsme u stolu v jejím pokoji; uvařila mi černou kávu. Čtěla mi co možná nejvěrněji popsat poslední týdny, poslední dny života Starého Básníka a jeho ženy.

Paní Helena zemřela na rakovinu.

- Že je odsouzena na smrt, to věděl jen lékař a ona sama. Nikomu nic neřekla. Měla těžkou smrt. Umírala několik týdnů v hroz-

ných bolestech - vyprávěla stará paní.

- Občas jsem se v noci probouzela. Křičela bolestí. Snažila se křik ovládat, ale často ji bylo v noci slyšet.

Nevzpomínám si na svůj poslední rozhovor s paní Helenou. Nevzpomínám si ani jak vypadala; ale zdálo se mi, že je ve tváři trochu zažloutlá, vrásčitá. Ale pohled jejích krásných očí byl přesto živý a jasný.

24. června 1957

Téměř dva týdny uplynuly od chvíle, kdy jsem odložil tento sešit, do kterého si chci zapsat to, co ve mně zůstalo ze Starého Básníka.

V průběhu naší více než desetileté známosti jsme spolu často rozmlouvali - nejprve v Krakově, potom ve Varšavě.

Snad jsem měl pečlivě zaznamenávat naše rozhovory, jeho slova, žerty, výroky, názory. Odpovědi na moje otázky.

Mám zapsat, co říkal o současných žijících básnících? Ve svých soudech o poezii a básnících nebyl zdaleka tak shovívavý a laskavý, jak se o něm říkalo, a jak se teď píše ve vzpomínkách na něj. Byl tvrdý, objektivní, ironický a citlivý. Mám zde uvádět jména těch, které chválil, nebo těch, nad kterými jen mávl rukou? Někdy se laskavě usmíval, když mluvil o nevydařených mladých básnících, a v těch chvílích v něm byla taková laskavost a dobrota, jakou pocítujeme k trochu opožděnému dítěti. Byl až přehnaně

dobrý, shovívavý a skromný - to je pravda - ale to se týkalo lidí jako trpících bytostí, jako "bližních"; ale když šlo o poezii... byl spravedlivý. Stál vysoko, nad všemi skupinami a spory; tak vysoko, že čas to nebyl ani vnímán jeho velký stín. Ve stínu tohoto stromu a snad ani ne ve stínu ale spíše v jeho lahodném šumění vznikaly a zanikaly různé skupiny a básnické směry. A on trval věčně zelený a mladý.

Jaké bylo naše poslední setkání?

Cestou na Nový Svět jsem koupil kytičku květin, nebyly to ani fialky ani macešky. Prodáváč mi řekl jejich název a vysvětlil mi, že jsou to fialky křížené s maceškami. "Moc hezké" - řekl jsem.

- Málo kdo to vidí - usmál se.

Byl to člověk středního věku /ve středních letech/, průměrného vzrůstu, s všední tváří, na sobě měl šedý proužkovaný oblek.

Prodával květiny, opéřované básničky všech dob a škol; méně už se psalo o anonymních prodávacích květin. Šedý oblek /a ke všemu proužkovaný! / to není malebné.

Dveře mi otevřela Zoša.

Do chvíli vstoupil Staff. Přes košili měl vestu. Rozvřel náruč. Objali jsme se a políbili. Vypadal dobře. O smrti paní Heleny jsme nemluvili. Z toho rozhovoru jsem si zapamatoval, co Staff říkal a našem národě, o národě, jehož jsme oba básníky. Byla to slova hořká a surová. Možná nejtvrděší, jaká jsem kdy slyšel z jeho úst. Jeho morální citění muselo být zasaženo zprávami

o krádežích, podvodech a zpronevěrách, které byly neustále odhalovány... Právě v této době byla odhalena činnost jakéhosi vyděrače z Bielska, který podváděl lidi ve Francii - posílal jim falešné žádosti o drahé léky pro těžce nemocné; ukázalo se, že to byl obyčejný šmelinář a zloděj.

Do toho jsme hovořili o mém pobytu v Paříži. Staff se mě ptal, jestli jsem se "naučil jazyk". Vyprávěl mi o tom, jak on sám byl před půl stoletím v Paříži.

- Byl jsem tam víc než rok. Chodili jsme k Reymontům. Reymontová vařila vnitřnosti.

"Ma má mizu"

(H) *haha*

- Píšu cyklus básní. Se souborným názvem "Ma má mizu". Víte - Staff se usmál - ten název je ze "Szpilek". Viděl jsem takový kreslený vtíp : v předpokojí ředitele se tlačí spousta lidí, kteří čekají až je přijme, sekretářka říká úsečně: "Ředitel je zaneprázdněn." A ředitel zatím sedí u sebe v pracovně, sedí u psacího stolu, ruce a papír má uvažané od inkoustu a s námahou píše: "Ma má mizu" - znovu se usměje.

Staff byl zaneprázdněn. Psal "Ma má mizu". Začínal od začátku, od kouře z komína. V posledním měsíci před smrtí.

Staff otevřel zásuvku svého psacího stolu. - Já tu pro vás něco... - hledal mezi papíry - něco jsem tady pro vás nachystal. Aha! - držel v ruce objemný balíček červených

stožlotových bankovek. - Mám tu pro vás deset tisíc... Já teď mám spoustu peněz, vezměte si to, budete moci v klidu psát.

- Ale já teď mám peníze.

- Kolik?

- Dostal jsem pár tisíc za druhé vydání "Daněvů".

- Peníze jsou svinstvo, ale je třeba je mít - řekl Staff. - Umožňuje to žít víc do šíře. Víc do šíře, víc obsáhnout. A to ovlivňuje tvorbu. Je pak odvážnější, širší...

Nevzpomínám si, co všechno ještě Staff o tom říkal, ale zainil se i o svém příteli Berentovi. Berent jako umělec byl asketa. Koluji historky o tom, jak se po vydání své knihy skrýval /dokonce i v klášteře/ a nečetl nikdy recenze. Jako člověk žil velice marnotratně a plnými rukama rozhazoval jmění, zděděné po otci - průmyslníkovi.

Staff držel peníze v ruce. Ještě jednou jsem mu poděkoval.

- Ale kdybyste je potřeboval, napišete mi, ano?

- Dobře, napíšu.

Staff ke mně napřáhl ruku.

- Slovo na to?

- Čestné slovo.

Usnál jsem se. Nevěděl jsem, co mám dělat. Chtělo se mi plakat a snát zároveň.

Staff schoval balíček do zásuvky v pracovním stole.

Teď si jen stěží vybavuji ten daněv a to gesto. Co ještě říkal? Že čte znovu Shakespeara, řecké tragiky v originále, la-

tinskou poezii Kochanowského a ... Kraszew-
ského.

Znal jsem boha poezie.

Znal jsem boha poezie

Apollona

byl to starý člověk

s prořídilou bradkou

laskavě se usmíval

zavřel zelenou branku

v zahradě

a vešel do ticha

hlubšího

a s ním pojsek

s ušima nádhernýma

jak vitráže v katedrále

bůh poezie

bydlel na novém světě 60

a nikdo nevěděl

že se jmenuje Leopold Staff

zemřel

jak kámen do vody

ticha kruhy kolem dokola

se zvětšují

14. března 1958

(4)

▽ ▽
KONEC

Rozhovor se Zošou

TMA

V pondělí před polednem dne 10. března 1958 jsem zašel do bývalého bytu Staffových. Dveře mi otevřela Zoše, která sloužila u Staffů posledních pět let. Ve Staffově pracovně bydlí zaměstnanec podniku "Warta". V pokojíku paní Heleny, který sloužil také jako ložnice, je teď Zoša. V třetím pokoji, ve kterém bydlela sestra paní Heleny a který je momentálně zamknutý, spává vnuk paní R., který studuje ve Varšavě. Paní R. se přestěhovala k dceři. Zoša, která mi často chodila otvírat, když jsem dřív chodil ke Staffovým na návštěvu, mě hned poznala a pozvala mě do svého pokoje. Sedli jsme si ke kulatému stolu, pokrytému ubrusem.

- Poznáváte mě?
- Jo, jasně.
- A kde pracujete?
- V továrně v Grochově.
- A kolik si tam vyděláte?
- Tisíc zlotých.
- A kde obědváte? V závodní jídelně?

- V závodní jídelně.

- A co sestra paní Helony?

- Věci má u sebe, ale je u dcery, čeká na byt. Mě taky mají dát... Ohtěli mě odsud vyhodit na ulici. Psala jsem až do rádia, do té vlny 49, a oni řekli, že to zařídí.

Zoša je štíhlá. Má malé šedé oči, úzké rty, načesanou hlavu. Často se usmívá.

- Pánovi jsem dělávala nudle se sýrem. Takové ty krájené! Makarony. Se sýrem a s máslem. Pán je měl moc rád a vždycky mi říkal: "Kdepak se's je, Zošo, naučila krájet tak na tenko, nikde na světě jsem nejedl tak tence nakrájené... Zoša se usmívá. - V posledních letech měl pán dietu a jedl všechno bez soli, i vajíčka na měkko.

- A nebála jste se tu spát?

- Ne, ale víte, že paní sem ke mně po smrti chodila... Ne, zdálo se mi o ní. Jen tak...

- To se občas stává, zvykla jste si na ně.

- Snad, ale paní za mnou chodila. Teď spín na té pohovce, na které paní umřela. Jednou, ještě dřív, jsem přišla tady do toho pokoje a uviděla pána. Stál a rozhlížel se... To bylo po smrti pejska. A najednou se rozplakal. A potom mi řekl: "Tak, Zošo, zůstali jsme sami..." Kterého si dne mi pán řekl, že možná koupí nového pejska. Prosil mě, abych ho vodila na procházku, a ptal se, jestli s tím souhlasím. Ještě než se rozstěnal se srdcem, tak mě často prosil, abych mu přinesla láhev vína. Hroznového.

- A máte nějakou knížku od pana Staffa?

- Ne. Lán mi kolikrát slíboval, že mi dá nějakou svou knížku i s podpisem, ale pořád to odkládal na jindy.

Přeložila Iveta Mikešová

P o z n á m k a

V knize Tadeusze Różewicze "Przygotowanie do wieczoru autorskiego" ("Příprava k autor-skému večeru"), kterou vydal Państwowy Instytut Wydawniczy ve Varšavě r. 1971, najdeme tři články věnované Leopoldu Staffovi.

"Kto jest ten dziwny nieznajomy" ("Kdo je ten podivný neznámý"), "Oko poety" ("Oko bás-níka") a "Zostanie po mnie pusty pokój" ("Zůs-tane po mně prázdný pokoj").

Zatímco první dvě úvahy jsou spíše eseje, které se zabývají Staffovým dílem na širším po-zadí polských i evropských kulturních a filo-zofických souvislostí, třetí úvaha je výrazně osobním vyznáním T. Różewicze o jeho vztahu ke staršímu milovanému básníkovi, vyznáním až jímavě prostým a současně hlubokým.

Leopold Staff /1878-1957/, jeden z největších polských básníků XX. století. Autor řady sbí-rek, např. "Sny o síle", "Polní pěšiny", "Ucho jehly", "Den duše", "Devět máz" a řady dđ-ších. Klasický lyrik, který se stále obrozoval v dotyku s dobou a s novými literárními směry. Český vyšlo "Tragická falanga" /1948/ a "Labuť a lyra" /1960/.

Tadeusz Różewicz /1921 - /, básník, dramatik, prozaik. Za války v partyzánském oddílu AK, potom vystudoval dějiny umění v Krakově. První sbírka básní "Niepokój" (1947, Neklid) vyslovila morální nejistotu a hledání dějinné pravdy "generace Kolumbi", která dozrávala v době 2.světové války. V jeho díle se spojuje lyrismus se satirou, komika s pomrou groteskou, naturalistický záznam s filozofickou parabolou. Další sbírky: "Uśmiechy" ("Úsměvy"), "Poeemat otwarty" ("Otevřená básně"), "Formy" ("Tvary") a řada dalších. R. je významný i jako dramatik, např. "Kartoteka" ("Kartotéka"), "Wyszedł z domu" ("Odešel z domova"), "Świadkowie albo nasza mała stabilizacja" ("Svědkové aneb naše malé uklidnění") aj. Rozruch vzbudil jeho román "Śmierć w starych dekoracjach" ("Smrt ve starých kulisách", česky vyšlo r. 1972). Jedním z hlavních rysů jeho poezie je zachycení dialektické proměnlivosti světa a mužný heroismus, který překonává existenciální úzkost. R. je jedním z vůdčích představitelů poválečné polské poezie, kterou hluboce ovlivnil.

Česky vyšlo např.: "Uprostřed života" (1958) a "Rozhovor" (1962) - výběry básní, dále "V nejkrásnějším městě světa" (1964) - výběr povídek a v roce 1984 vyšel výběr jeho dramatické tvorby pod názvem "Hry".

~~Enato~~

GEORGES BERNANOS

 D O P I S Y

GI. BERNANOS: D o p i s y /leden-červen 1926/

První Bernanosův román *Pod sluncem satanovým* vychází v roce 1926, kdy je autorovi 38 let. Dopisy zde uveřejněné /leden-červen 1926/ podávají svědectví nejen o problémech se kterými bylo vydání spojeno, ale především o autorově osobním postoji, kterým osvědčoval shodnost mezi tím, co prožíval, a tím o čem v románu /český př. B. Heynek, Dobré Dilo, Stará Miše 1926/ psal.

ROBERTU VALLERY-RADOVI

Genève, 17. ledna 1928

Můj velmi milovaný příteli,
už dávno jsem měl odpovídat na tvůj
předposlední dopis.

Bohu jsem se vůbec nenadál od Tvého slo-
chetného srdce. Ale dominikán už mě od sebe od-
vrhl. Ty ohromné iluze o mém tématu máš od-
jímá. Že bys mne považoval za někoho v ro-
du svatého Jana z Kříže... Ach, Roberte, Ro-
berte!

Proboha! V celé té věci neber moji kníž-
ku vůbec v úvahu. Zapomen, co píšu. Je jisté,
že v nebezpečném daru, který jsem dostal, je
dost konkrétní znamení milosti. Ale není snad
šlovčka, kterému by vlastní psaní tak málo
pomáhalo poznat sebe samého. Může si více
než já neoškliví takovou ohavnou dvojnásob-
nost. Jestli Ti sugeruji úplné odříkání, je
to proto, že Tvoje představitivost potřebuje
podobné hledisko, poněvadž bohužel stále, jak
se zdá, setrváváš v o k o u z l e n í h ř í-
c h e m. Copak se Tvůj satan opravdu pro te-
be obléká u Breccia či u Beera, poplákává
při Deváté symfonii, deklamuje třesky plesky
u staré Bailleusky? Copak Tvůj satan oprav-
du vlastní dar sliz?

Ani záchvatům Tvého milosrdenství, ani
intuici bratrského srdce by se nepodařilo od-
krýt Ti tu tajemnou a chráněnou částičku mé
bylosti, kde se zlo rozrůstá a zapouští ko-
řeny. Možná, že stejně tak málo znám já Tebe.

Člověk hřeší sám, příteli, jako sám umírá.

Neméně nemůžeš být v takovém bludu - v okouzlení hříchem. Bohání mě to k šílenství. Který muž zrozený z ženy, když jednou zakusil rozkoš, nepoznal i její hořký podvod? Jestliže se někdo cítí být podveden, nakažde, říkám, že je to milý lehkomyslník, duše bez ceny, se kterou ďábel nemá co do činění, poněvadž on se nenamáhá nadarmo. Drama však začíná někde jinde: když neposlušnost milujeme pro ni sami. Když se výčitky svědomí stanou pro duši nepostradatelným pokračem, nebo když celá duše je už jedinou výčitkou - tou prokletou dekou Božího milosrdenství, která podobně jak ono nemá nic, nedostala-li všechno... "Zrovnu se mi zalíbilo v prachu, z něhož jsem povstal - říká kdesi Claudel - silně jsem zhřešil!"

Všechno ostatní je jen literatura, můj milovaný příteli, a to mi právě vadí... Například tvůj kolega Mauriac... Jak bych to jen řekl? Zdá se mi, že jste přišli k Bohu přes vrcholy, přímo z Farnasu jste se ocitli na Golgotě... Co byste mohli udělat pro mě? Já jsem mezi anděly světla a anděly temnot, prohlížím si je postupně s touže šílenou láskou po absolutnu.

Chtl bych k tobě zajít zítra, v pondělí, k večeru, možná počnu tento dopis pneumotickou mětou už z Paříže. Přijdu mezi šetrou a sednou. Dříve nebudu moct. Máš mi krájíček chleba a sýrovou cibuli.

Můj malý Micherid stane. Zánět středního ucha, byla matná operace. Jaký je to život
Georges

VEDAVATELSTVÍ FLON 1/

Reims, 11. ledna 1926

PT. Flon, Burrit a spol.
rue Garanciere 5

Vážení páne,

posílám návrh smlouvy s velkým spoždě-
ním... poněvadž jsem ho nechal doma, kde
jsem delší čas nebyl.

Nečinám samozřejmě žádné výhrady, zvláště
co se týká 3. bodu. A byl bych dokonce rád,
kdyby "pět následujících prací" už leželo
v mé záruce! Svěřil bych Vám je okamžitě.

Přijměte projev mé úcty, upřímně oddaný
G. Bernanos

Co se týče fotografie, už jsem se domlu-
vil s Maruelen. V nejbližší době Vám došlou
též poznámku 2/, o kterou prosíte.

1/ Vydavatelství Flon poslalo Bernanosovi
návrh smlouvy 30. 12.

2/ Poznámka: pravděpodobně formulář, který
předkládáme níže, s datem 11. ledna.

Formulář vyplněný Bernanosem u je-
ho vydavatele dne 11. ledna 1926

Příjmení, jméno, adresa:

Bernanos Georges, 47 rue des Quis, Bar-le-

Duc

Živo topis:

Narozen r. 1888 v Paříži. Původ španělsko-lettrinský / dlouhý pobyt rodiny v San Domingu, do roku 1787/.

Absolvent gymnázia v ul. Vaugirard, vedoucího otce jezuitů. Diplom z literatury a práv. Vojenský kříž. Nyní inspektor pojišťovací společnosti "La Nationale" pro Východní oblast.

Ženatý. Otec čtyř dětí, nejpeknějších a nejlepších na světě... Jinak nic co by stálo za zaznamenání; žádné příhody; katolík od křtu, dokonce ne navracený!

Bibliografie:

román:

Od září 1913 do srpna 1914 jsem vydával malý týdeník Action Française, v Rouen, "L'Avant-garde".

Kniha, na které pracujete. Její téma:

zeptajte se prosím p. Massise, ten to ví lépe než já.

V jakých oblastech se odehrává děj, nebo jaké oblasti by mohla kniha zvláště zajímat?

Snad Pas-de-Calais.

Váše myšlenka nebo cíl, ke kterému směřujete jak v této knize, tak i v následujících:

"Děsivý nárek křichu, bez houkosti a potosu, ale vážný, ortodoxní a nestlumeně pravdivý" / Leon Bloy /

V jakých oblastech jste zvláště znám a domníváte se, že jsou příznivé pro odbyt vašich prací?

Paříž, Pas-de-Calais, departementy: Marne, Meuse, Ardene, Meurthe-et-Moselle, Seine-Inferieure.

Znáte blíže nějaké knihkupce a které?

Tyto informace dočím za několik dní.

JACQUES MARITAINOVI

Paříž, 13. února 1936

Drahý pane,

snad jste slyšel o tom, že žiji životem tuláka po pěti departementech. Pošta putuje za mnou, jak se dá. Váš dopis jsem obdržel teprve v Bar-le-Duc. Nadarmo mě stíhal do Charleville, o den se opozdil do Reims a do mého domu se vrátil pár hodin přede mnou.

Zvláště dva poslední týdny je pro mě těžké udržovat předem vytyčenou cestu. Zpříd-kavé dny odpočinku dělím mezi Bar a Liens, kde na návštěvě u mého tchána onemocněli žo-na a děti - žena a nejmladší bohužel vážně. Vidíte, že mi nechybí těžké zkoušky, proto také toužím po několika Vašich modlitbách a myšlenkách, především za moje nemocné, ale také za mně... Nemí mi ani tak třeba síly, jako dlehy, povolnějšího podání se Bohu. Je tak těžké se neopírat. Každou chví-li me znovu přepadá strach - jako bych se vracel do dědičného sídla s hlavou příliš vy-sokou, nezřízeně pyšný a domýšlivý - což ur-čitě rozesmívá mého anděla strážce.

Včera jsem v letu vzal z domu všechny materiál ke korektuře. Udělám co možné nej-lépe opravy, které si přejete: velmi ochot-ně se Vám podám.

Jenomže čas mám tak vypočítaný! Nic už nemůžu přepracovávat. Tu a tam jenom něco škrtnu.

Bohu-li Vás však poprosit, prohlubte,

prohlubte až na dno ten jakýsi nepřijemný
pocit, ten bolestný nepokoj, který jste po-
cítil. Jsou problémy štěchy, exaltace, vzle-
tů duše - problémy radosti - zcela nezávís-
lé na mystickém životě, či nejsou? Jak já
to chápu, buď se na něj vážou nebo nevěžou.

Knihy píšeme vždy pro určitě, našemu
srdci blízké duše a s myšlenkou na ně, já
jsem psal tu svoji pro lidi, kteří ještě
koho hledají a kteří si protivi pobožnou
přecitlivělost. Krev prolitá na zemi v
nás přece nemůže vyvolávat nevolnost!

Ale na to téma napíšu někdy něco víc.
Bohání mě hodina odjezdu vlaku.

Celý srdcem Vám oddaný
Bernanos

Amiens, neděle /14. února 1926/

Drahý pane,

Dovoluji si dodat několik slov ke vče-
rjšímu dopisu, psanému ve spěchu a nepro-
hlédnutému.

Nejde tu ostatně o změny, které navrhu-
jete.

Souhlasím s nimi to nejochotněji. Nená-
lekl bych to nikomu. Zůstává však otázka těch
pochybností morálního charakteru. Velmi mě
to znepokojuje, že jsem je vzbudil ne v prv-
ním lepším štění či štění, ale že ve
Vás. Musíte si přece uvědomovat, kým pro mě
jste.

Nahrazení určitých slov jinými, pár škr-
tů nebo doplnění něčeho, to všechno tu nic

normání. Tentýž problém vyvstane znovu v další knížce, kterou píší. Vaše opravy mi dovolí uniknout obratně jistému druhu kritiky, stále však zůstane to, co je nejpodstatnější, duch.

Je to tak jasné, že ani nebudu rozobírat text - hrát si na advokáta. Mnohdy bych Vám mohl říct, že můj světec není svatým, tam někde jsem napsal, že "jeho proces nemohl být z jistých tajemných příčin započat". "V tvém životě tak zmučením, tak bouřlivým - říká kněz Memou-Sagrais - znamení vybledlo jako blesk. Uvrhlo mě do ještě většího zmatku. Neboť nyní není pochyb, že to z n o m e n í j e d v o j z n a č n é, ž e d o k o n c e t e n z á z r a k n e n í š i s t ý". Když už se zdá, že satan již zvítězil nad mým knězem Bonissanem, je to proto, že chvíličku nebyl dost opatrný, nechal se unést zvědavostí. Tam rovněž je, na tom samém místě, satanovo doznání nejjasnější, svědčící o ustavičné přítomnosti Boha: "Ach, jen co jsem tě před chvílí přináškl, jeho mysl na tobě spočinula a i sám tvůj anděl se zachvěl ve vířivém blesku". A konečně je tu ještě pokorná zpověď faráře z Lumbres a modlitba uzavírající knihu: "...svědectví kněze je jakoby vyrváno rozřazeným železem".

Prosím Vás, abyste si také znovu přečetl celý desátý arch. Doznáte se také v páteru Memou-Sagrais.

Ale dosti už o tom.

Uvažuji o tom, zda Vaše milosrdenství, milosrdenství srdce a stejně tak i ducha,

nepřidává nadměrnou váhu jistým malým dušičkám, které hledají Boha ne proto, aby otevřeně nechaly v sobě pracovat Jeho milost, ale proto, aby ho tiskly v objetí a, plakaly v Jeho náručí. Nebudu se vyhýbat pohoršení duší tohoto druhu.

Ludí ve mně ostatně odpor, velký a hořký. To, že si dělají nároky na právo k tomu, aby okamžitě poznávali v životě Boží lásku, což bývalo udělováno jen těm největším po nejnebezpečnějších a nejtěžších zkouškách, svědčí o jejich sklonu k hanebné pohodlnosti. Jistě, vždy si mohou vypůjčit určitou zásobu slov a dokonce ji obohatit, aby měli srdce trochu citlivější a čerstvou reakci, a aby nevědomě hráli na dvojnámost jistého druhu slov či jistého druhu slz. Ale není tak snadné přejít od lyriismu ke kontemplaci, či dokonce od zbožnosti ke svatosti. /podobně jako od nadání k talentu/. Já přemýšlím o duších /a chtěl bych myslet jedině na ně, pro ně píši/, o těch duších silných, držných daleko od Boha na řetězu vášně, které by mohl přenoci jedině pohled svatosti, její ušlechtilost, sebezámor, nadlidské odtržení se od světa. Snad i nyní existuje nějaký Bloy nebo Barbey, hledající Boha. Co je mohou naučit ti mladí pyšící se kněží, co sotva vyrostli z chlapec-kých kalhotek a ještě páchnou plenkami? Bloy bez víry! Pro mě by bylo dostatečnou odměnou, kdybych přesě všechno dokázal ně- kterého z těch lidí provázet až k patě kříže, stát se zároveň s ním tvíří v tvář Bo-

žinu umírání.

Vy dobře víte, drahý pane, že v innému je nejdůležitější záměr. Hejde o to dovést úvahy do konce, ale otlást do možná nejšlunnější. Nicméně je třeba vážít si i lytery a ducha. A zdá se mi, dokonce z hlediska zásad, že výtku je velmi špatně mifená.

Proč se Bůh brání proti těm, kteří po něm touží a kteří ho milují? V tom je jádro problému. Copak záleží na tom, zda zkouška bude trvat krátce, či déle? Ve věci o které mluvíte, připouštím, že slovo povzbuzení bylo vyřčením teprve ve chvíli, kdy bylo nutné ne proto, aby učinilo žádost spravedlnosti, ale aby zvítězilo nad slabostí dobrovolné oběti, jistě už u konce sil. Zdá se mi, že Bůh z těch, které si vyvolil, vydobývá celou ohromnost utrpení, k níž jsou způsobilý. Abychom však mohli mluvit o krutosti, museli bychom zapomenout na úděl člověka v díle vykoupení světa. Byl snad Bůh Otec krutý k Synovi, když ho vedl až na sám kraj zoufalství? / "...Proč jsi mě opustil..."

Je snadné mluvit stále dokola o lásce, dáváme-li tomu slovu význam, jenž našim křehkým nervům dovoluje uvolnit se. Mám dojetí, že její vize, třeba jen postupně odkrývaná, by nás srazila. My už valně nechápeme spravedlnost, natož lásku! Kristus není ošetřovatelem duší, je jejich dravým lovcem a v jistém smyslu i katem.

Na konec dodám, že podle mě jsou zkušenosti faráře z Lambres, ba i úskoky satanovy, méně schopny pohoršit citlivé, než je-

jakási neodvratná, konečná, věčná záhuba
jedné jediné duše. Kdybych Vám pro útěchu napísal nějakou vymyšlenou epizodu o utrpeních
pátera Bonissana / a při čtení není možné
pochybovat o tom, že právě jím si vydělal
na ráj, zůstal by jiný Vás zarážející pro-
blém - věčnost ~~muk~~ trestů pekelných. Je
přece známo, že vítězství, či dokonce vítěz-
ství, jakého dosáhl ďábel nad mým ubohým
světem, je pouze chvílkové. A já se bojím,
jestli on den od den, bohužel, nedobývá ví-
tězství konečných!

Napsal jsem to všechno ve spěchu, chao-
ticky. Z celého srdce Vás prosím o co možná
rychlou odpověď. Tak velmi bych chtěl Vás
přesvědčit, právě Vás.

Přijďte prosím, drahý pane, projev mé
octy a upřímné náklonnosti

Bernanos

V tomto týdnu budu na adrese: Mniens
/dep. Rome/, rue Chavernas 21.

Co se týče kamovnicka Gibiera 1/, jde
také o shodu. Připouštím, že /konec noční
telny/.

II
Maritain prosil Bernanose, aby začlil
jméno jedné z postav, ktemu by mohli
čtenáři spojovat s biskupem Versalu, kte-
rý se jmenoval Charles Gibier.

STANISLAS FUMEROVI

Amiens, 15. února 1926

Drahý pane,

v záležitostech, spojených s dodáním
Slunce satanova do tisku se rád světim Vaší
péči, chcete-li se toho ujmout. Děkuji.

Maritain prosí, abych udělal určité
opravy, což mu nemíním odříci, ačkoliv se na
výsledky, ve které on doufá, dívám spíše
skepticky. Jestli moje knížka přece všechno
bude jakýmsi depěchem, otihoční bratři ka-
tolici mě i tak doběhrou. Musím přece Ma-
ritainovi ty drobné oběti přinést, za všech-
no dobré, co pro mě udělal.

Co se týče nutnosti jistých změn v po-
suzování textu, souhlasím s Vámi. Napíše-
me tedy: "vítr byl ještě chladný" místo "ná-
hle se ochladil".

Na straně 42, řádek 21. /v obtahu z 12.
února/ bych chtěl dát čárku a dokonce pomlů-
ku po slově "ovládá". Věta by tedy vypadala
takto: "...strašlivé rozkoše nepravosti,
které se dobývá a konečně i ovládá - v prv-
ní vzpouře, podobné druhému narození."

Čárka před "podobné" by se mohla odstra-
nit.

Chtěl bych také udělat větší světlo na
první straně po slovech "jak lilie".

Konečně jsem obdržel tiskařské obtahy
titulní strany. Prosím ale, aby bylo k mému
příjmení dodáno jméno: GEDIGES BERNARDOS.

Prokažte mi, prosím, tu službu a proved-
te vzpomínané opravy Vy sám v obtazích, kte-

ré vlastníte. Víte přece, že jsem stále na cestách, vedu úplně nemožný život, nikdy nemám nic po ruce. Můžete to udělat?

Ještěli Vás navštívím? Ale bože, jak jen budu moci nejrychleji, během příštího pobytu, můžete si být jist.

Vynasnažím se však Vás o tom uvědomit.

Přijměte, prosím, drahý pane, projev mé vděčnosti a upřímné náklonnosti.

G. Bernanos

do neděle: Amiens, rue Chavernes 41.

JACQUES MARITAINOVI

Amiens, 19. února 1926

Drahý pane,

Jsem upřímně dojat zájmem, jaký laskavě projevujete o mojí nemocné - a ještě více jsem obětastněn Vašimi modlitbami. A mohám paní Maritainové skládat projev nejhlubší vděčnosti.

Můj synek a starší dcera se už cítí mnohem lépe, ale žena je stále ve stavu krajního vyčerpání, maláčko jí. Ledviny ještě stále nejsou v pořádku, nefungují příliš dobře. Nicméně už snad je mimo nebezpečí.

Musím však počítat s dlouhou rekonvalescencí a možná i s nutností změny podnebí. To by nebylo příliš užitečné pro moje záležitosti.

Váš zážračný dopis byl velkou radostí uprostřed tolika smutku. Celým srdcem s Vá-

mi souhlasím.

Nakonec bych se Vám chtěl svěřit s jistým malým návrhem, na jehož uskutečnění mi velice záleží.

Chci připsat svou knihu Robertu Vallery-Radotovi. Vím, že mu tento důkaz mé úcty udělá radost. Ale co je nejdůležitější, jsem mu povinován podáním tohoto důkazu, poněvadž on první projevil o mou knihu zájem a právě od něho ji dostali Le Grix a Massis.

Napišu v tomto duchu do vydavatelství Plon. Předpokládám, že nebudou mít výhrady. V případě potřeby si však dovoluji počítat s Vaší pomocí.

Velmi se mi po Vás zastesklo. Celým srdcem Vás ujišťuji o mé vřelé náklonnosti.

G. Bernanos

Amiens, 20. února 1926

Drahý pane,

poslal jsem už panu Stanislas Fumetovi, který se laskavě ujal přípravy mé knihy do tisku, nutné opravy. Dnes odesílám Plonovi obtahy stran, na nichž jsou ty samy opravy a ještě několik jiných, Vámi navržených. Rozhodně mi záleží na tom, aby se vzaly v úvahu, a byl bych Vám nesmírně vděčný, kdybyste se za mě přimluvil, uznáte-li to za vhodné.

Příjemně, prosím, drahý pane, projev mé hluboké náklonnosti.

G. Bernanos

Bar-le Duc, neděle / 28. února 1924 /

Můj milovaný příteli,
posílám Vám rukopis... Mohu Vás prosit
o slovo, jen jedno malé slovo, hned jak ho
obdržíte?

A povzte mi prosím, co soudíte o těch
nových stránkách. Mám dojem, že jsem pronikl
do Vaší myslí. Chtěl bych, abyste je shledal
dobrymi. Kopsal jsem je na objednávku, ale
s velkou láskou.

Odepište mi, prosím, v té věci tak ry-
chle, jak Vás pohne Vaše milosrdenství.

Co se týče ostatních ~~xxxix~~ oprav, vel-
mi lehce jsem se s Vámi zhodl. Nicméně ne-
mám odvahu škrtnout fragment týkající se té
nábožné knížky. 1/. Zdá se mi, že není jen
ozdobným dodatkem, ale že pomáhá pochopit
něho ubohého světce. Jinak co nejvíce sou-
hlasím s tím, abyste vlastnoručně zkrátil
dialog s ďáblem. Stál mě příliš mnoho, a bych
se do něho mohl znovu zabrat s potřebnou
svobodou ducha. Nevím, kde ho mám začít:
je to velmi choulostivá věc, bojím se šoko-
vat průměrného čtenáře, obava z něho je po-
čátkem a koncem mé soudnosti... Odstranil
jsem stranu 45.

Jde-li o oddíl poslední / Saint-Marin /,
tedy ho ponecháme. Byl jsem hotov ho zlikvi-
dovat. Když jste ale rozhodl jinak, je tře-
ba zachovat jeho mílu, i když riskujeme,
že tu i onde neudělá dobrý dojem. Paríž z
Luzarnes tam musí vypadat jako trouba a ta-
lentovaný člověk jako hlupák, tragický síce,
ale přece jen hlupák. Proto také není snad

nbytečný začátek odstavce na str. 91.

A s ostatními dělejte, prosím, co uznáte za vhodné. Ponechávám Vám volnou ruku. Jestliže mě kdykoliv přistihnete při činné literární prázdnotě, troufám si říci /užívá výrazu, který se mi bohužel často vmucuje/: ať zdechnu s otevřenou hubou a mouchou v ní.

Píšu nečitelně: jsem na smrt vyčerpán.

Znovu pracuji na druhé knížce, ale kouzlo je to tam. Loudám se s tím, jako bych měl nohy z olova.

Stohem, drahý příteli. Jen Bůh ví, jak silnou a nadpřirozenou náklonost chovám k Vaší duši, Vašemu dílu a Vašemu osudu. Prosím Vás, medlejte se za mě.

G. Bernanos

Čekám netrpělivě na Vaši odpověď.

I/ V českém překladu Heynkové, ve Floriánově Dobrém díle, se jedná o str. 145 a dál.

Bar-le-Duc, 22. dubna 1926

Drahý pane - a, když jste na to laskavě přistoupil, milovaný příteli.

Nečetl jsem Váš dopis jako dopis s obyčejný. Nebudu tedy odpovídat obvyklým poděkováním. Nebudu vůbec děkovat. Všechno, co od Vás přichází /bude snad lepší jednou provždy to zde napsat/, budí ve mně smíšené pocity. Nesnažím se je vysvětlit. Byní však

počítuji potřebu zavést v tom nějaký pořádek,
postavit sebe i Vás na zpřesněném u zemi. Do-
cháším k závěru, že nemohu dopustit, abyste
nadále setrval v nevědomosti o tom, že něco
jako nedůvěra /užívám tohoto slova z nedostat-
ku lepšího, mohlo by se též říci: něco jako
rodvědomá obava/ mě od Vás oddalovalo, nehledě
na mínění těch či oněch lidí. Snažil jsem se
to objasnit. Joště teď, nedivno. A dělán to
s takovou náruživostí, až vzplanutím, že bych
nakonec dokázal své posluchače přesvědčit.
Ale - jak to často bývá, když člověk sám před
sebou utíká ke zcela vědomým vytáčkám - právě
ta prudkost mně samotnému odkrývá, jak velmi
jsou argumenty, které podávám, povrchní a
podezřelé - a poskytnou mi pouze chvilkové
alibi... Bohužel. Málo vím o vlastním vnitř-
ním životě. Postatečně však chápu, že podob-
ný boj má svérázný smysl, že se ho účastní ně-
co hlubokého a zásadního. Blížím se k Vám do slo-
vka o krok ustupuje. Naprosto však nemám prá-
vo se odchylovat. Ve vztahu k sobě samotnému,
jako i ve vztahu k Bohu a k těm na něž nám
Bůh ukazuje, existuje jen jeden spolehlivý
postoj: odvážně, až zoufale upřímný. A ten
právě přijímám. Musím Vám říci hned, už dnes-
ního večera: Nepočítejte, prosím, naprosto s
ničím, co ve mně, třeba na venek, mohlo zůstat
v rozporu, který Vám tu odhaluji. Nešetřete
mě, prosím. Jsem velmi vzdálen představě, ja-
kou jste si o mně vytvořil. Jde-li však o
chytračení s Bohem, u koho se neprojevuje
hluboce utajená prohnanost? Když se mi zdálo,
že mě odpuzuje Vaše lhostejnost, to jsem se
zajisté obával Vaší síly. Bojím se jí ostatně

dál, a le poddávám se jí. Poněvadž jsem si vědom, že v sobě nemám nic dobrého, nebo alespoň takového, co s bídou ujde, ušetří mi to mnoho vytáček: nenabízím Vám mé přátelství. Cítím, že postupuji správně, když pokorně prosím o Vaše. Řekl jsem: pokorně. Celým srdcem a s největší upřímností říkám a opakuji: pokorně. Pomezíte, prosím, doslova tomu příslovci, můj velmi milovaný příteli.

A to je vše. Odnesu ta slova na poštu, aniž bych je po sobě přečetl. Kvoluji tu své povaze, která mi tvrdí v tvář rozličným těžkostem velí vrhat se vpřed, hnát se dopředu. Teď se tedy objasnilo to, čeho bych se v rozaluvě mohl dotknout jen nepřímo a zlehka. Zbývá mi pouze poděkovat Vám za Vaše milé pozvání. Budu v Paříži v pondělí ráno. Bylo by pro mě nejvýhodnější, kdybych do Paříže přijel v pondělí večer. Budte, prosím, tak laskav a pošlete mi odpověď sam, co možná nejrychleji: dostal bych ji rád nejpozději v neděli ráno, abych věděl, na kdy určíte naše setkání. Obávám se, že celý pondělek mohu být zaneprázdněn u Ripna v souvislosti z odesíláním knihy do tiskárny.

Těmi několika slovy, kterými mě poctila paní Maritainová, jsem hluboce dojat. Moje žena byla rovněž srdečně potěšena milými slovy, plynoucími z jejího srdce. Díky.

Už bratrsky a upřímně oddaný
Bernanos

Bar-le-Duc /konec května/ 1926

Velice vážený pane kolego,
Článek v "La Croix" mě zarmoutil. Řekl jsem Vám to povědět ihned, nelituji však, že jsem trochu počkal.

Reynaldin, že bych byl napsal "dábelský román". Mám dojem, že název, který jste vybral, je spíše nešťastný. Řekám také, že jsem ne bez hořkosti zaznamenal, že si vypůjčujete od Scudaye některé vtipy o mém domnělém zálibení v reklamě. Myslel jsem, že mlčení, které jsem zachoval do 38 roku života, za mě dostatečně svědčí. Jestli jste měl chuť se mi vymát, vyvedl jste mi kousek trochu krutý. Jestliže jste však mluvil do srdce, pak jste je skutečně zranil.

Odpusťte, prosím, že jsem mluvil o sobě. Teď budu už výlučně mluvit jen o knize.

Vytýká se mi, že jsem nezobrazil postavu světce bez kazu, zcela dokonalého. Ale to jsem právě chtěl. Chtěl jsem dát určité pojetí o síle zla, o proto jsem divně vytvořil světce neobrněného. Ta velická duše má svoje slabé místo, skrze něž se mohl satan do ní veprat. Bonissamovi se zdálo, že dokáže žít bez naděje: jeho láska k bližnímu je nedokonalá. Nejméně 100 odstavců mé knihy to potvrzuje. Proto se jeho přebohatá víra, jeho neobvyklá energie téměř vždy vybíjí na prázdno. Boněvadž však tomu nešťastníkovi zřídlem naděje nebyla nikdy lidská pýcha jakéhokoliv druhu, není správná

že Bůh, i když dovolil nepříteli tak strašlivě ho zkoušet, využíval však utrpení tohoto služebníka neopatrného, ale věrného, ke spasení hříšníků a dovolil zoufalci, aby kolem sebe plnými hrstmi rozhazoval naději?

Já jsem nepotřeboval pouze světce, jednoho z hrdinů vnitřního života. Chtěl jsem ukázat, že heroismus sám není dostatečnou silnou zbraní proti ďáblu. Nechápu, nemůžu prostě pochopit, jak můžete výtky namířené proti faráři z Lumbres roztáhnout na celou knížku. Že ho můžete podezřívat z něčeho, co připomíná nevědomé pelagiánství, pravda. Ale páter Memou-Sagrais to přece řekl už první.

Doufám, že ve spěchu, s jakým Vám odpovídám, a také v dojmu, jakým na mě zapůsobily Vaše výtky, budete chtít vidět důkaz hluboké úcty, kterou chovám jak k Vaší tvorbě, tak k Vaší činnosti. Bylo-li by to podle Vás možné, rád bych čtenářům "La Croix" podal několik slov objasnění. V opačném případě se svěřuji jen do Vaší dobré vůle.

Připojuji projevy úcty

G. Bernanos

M. J. Guiraud - hlavní redaktor "La Croix"
a profesor historie v oddělení literatury v Besançon.

RENÉ BENJAMINOVÍ 1/

Bar-le-Duc, úterý
/pošt. razítko: 10. června 1926/
rue des Ducs 47

Vážený pane,

věřte mi, prosím, že Váš dopis mi způsobil velikou radost. Kdyby tak krásný důkaz uznání přicházel od někoho jiného, naplnil by mě pýchou. Ale protože přišel od Vás, nestačil jsem pocítit pýchu - byl jsem prostě hluboce rozradostněn.

Zeměšnil bych se, kdybych psal, že mám rád Vaše knihy. To se přece samo rozumí. Nikdo by o tom nemohl pochybovat. Vyjma snad tu milou mladou ženušku, která nedávno vykřikla s půvabnou hloupostí, u tohoto pohledu jediným to projevem upřímnosti: "Jak to? Vy obdivujete Benjamina? Toho h u m o r i s t u ? ... " Jinak řekla pravdu, velmi Vás miluji.

To slovo má přese všechno určitý význam. Když se vyslovuje živým hlasem, neznámá mnoho. Napsané ještě méně, téměř nic. Já bych však chtěl, aby pro Vás mělo ten smysl: že jsme byli vybráni proto, abychom společně milovali a nenáviděli stejně svobodným srdcem, jehož vlastní dokonce není ani spravedlnost, nyní už nedosažitelná, ale jedině království Boží.

Jistě - říkat o tom Vám je trochu domýšlivé, my dva si však přece díky Bohu nevypájejeme nic z jazyka "otíhodných" lidí. Myslím,

že jsem hoděn Vašeho přátelství. Vyslal jsem pátera Bonissana, aby Vás o ně poprosil. Snad mi je přiveze. Doufám, že jednou na mne budete hrdý.

Kdy Vás znovu uvidím?

Upřímně oddaný

G. Bernanos

Děné Benjamin obdržel Prix Goncourt za román Gaspard v r. 1913. V r. 1922 vstoupil do světa divadla dramatem Les Plaisirs du Hasard, a v r. 1925 vyřadil u Florna La prodigieuse Vie d'Empré de Balzac.

PŘÍTELÍ

/1925-1926/

Můj drahý příteli,

děkuji Vám za radost, kterou mi udělala Vaše návštěva, a také za smutek, ve kterém jste mne zanechal. Opravdu, v radosti se cítím nesváji: vždycky se z ní vytrhují.

Právě o tom jsem přemýšlel dnes večer, když jsem šlapal blátem, se srdcem ještě naplněným Vaší přítomností, zoufalý, že tak velmi jsem toužil být Vám nápomocen a nedokázal jsem to... Co se dá povědět dopisem? Ujišťuji Vás o jednom: mezi Bohem a námi existuje něco jako nerozumění.

On je čestí veliký na to, aby anešl z naší strany urážky, ale na to, abychom ho milovali, jak se líbí nám, abychom ho milovali tím, co je v nás nečisté, abychom ho pokoušeli, zasypávali polibky. To je lepší trnová koruna.

Nemohu pochopit, drahý příteli, jak může tvoje mládí do takové míry otravovat ještě Tvůj mužný věk. Nevím, proč si stále ještě mateš hlavu květy dávno uvadlými. Něco Vám tu uniká, nějaký jemný odstín mužského studu, který v našich vzpomínkách očišťuje, přinejmenším mlčením / jestli ne pohrdáním /, to nejdivojemyslnější a pohlavím nejvíce očištěté období života.

Ale Vás právě ta dvojsemyslnost hluboce vzrušuje.

To byl žert, víáte - ostatně velmi profesorský - ten váš vtíp o tajemstvích Aleusis, Isidě a to ostatní? A Vaše amorálnost to byl taky žert? Ta amorálnost, která mě nepřivádí pouze na myšlenku o ohni pekelném, ale i na myšlenku o "felickém symbolu" pana Gida, před níž on koná modlitby... Mnohdy myslím, že budete muset popřemýšlet trochu o pekle a o tom, že šábel to není jen prostopášná pokusitelka.

Mích je studený a černý. Rozkoš je zmenšení se, odtržení. Satan - mistr v mučení... Kdo Vás přitahuje? Kdo nás zadržuje? Ale co... Je třeba ponížit svou duši.

"Tonechte kteroukoliv ves třeba jen na padesát let bez kněze - řekl ve váši prostotě farář z Arsu - a lidé tam začnou velebit

zvířata." Myslí, že bez oběti vykoupení by lidská rasa každým stoletím ustupovala ke zvířecosti: Ani ta nejbídnější zvířata o tom nemohou dát představu! Neboť potenciální přítomnost člověka, jeho prostřednictvím, ta zvířata zušlechťuje.

Jak chcete, abych váhal mezi jakýmsi zvrhlíkem, který pláče hanobné slzy a zdobí se podbřišek girlandami, a nešťastníkem, který si i v prostodášnosti, zachová zoufalou jasnost rozumu? Smilování pro toho, kdo zabíjí vlastní duši!

Co za podivínský nápad Vám to přišel do hlavy, abyste za hrdiny svých knih vybíral lidi nevykřystalizované, pobožné mládence vzbuzující nepokoj, ctnostné muže přistupující k manželskému aktu podle liturgických pravidel a hotové vyprávět o svých příkladných rozkoších, celý ten zástup lidí polovičatých, nerozhodných, životně nevyměřených - ten ošporný rosol. Musíte to na mou duši všemohoucně podupat, vyškrtat, spálit - vyčistit torén. Je třeba směle projít některými komárkami srdce, a to často těmi nejmilějšími... Vysvobodí Vás teprve knížka, ve které se vyřádíte sám se sebou, namilosrdně.

• pokorou se obvinjete s verbalismu? Jako by bylo možno podezřívat z verbalismu, z nedostatku upřímnosti někoho, kdo má takovou duši, jako je Vaše, takovou schopnost vidět to, co je velké, takové zanícení a to zázračné duchovní mileosrdenství, které je právě ve Vás nejvyšší! Ale tak! Všechno ten lyrismus rozhazujete na vyplnění těch svých

zbytečných typů, prázdných měchýřů. Ach, katolický d'Annunzio! Sny z dob, kdy jste měl osmnáct let. A je nejděšnější, že si ve své pokojce myslíte, že jste mifil příliš vysoko, zatímco je dobře vidět, že se už několik let trápíte tím, jak vtlačit svou velkou duši do té tšmoty... Věřím ve Vás více než kdy jindy.

G. Bernanos

Středa / únor 1924/

Drahý příteli, 1/

Jste mi k aničmu o tím svým manichejstvím! Novin, jaký přesně díl připadá na satana, ale ne já jsem ho nazval knížetem světa.

Kdo mluví o zavržení přírody? Kdyby ona mohla povstat proti člověku, sama ho zavrhně. Pramenem zkažení je člověk.

Ostatně podobně jste mi kteréhosi večera vytýkal, že stejně krutý vztah mám k člověku ženského pohlaví, našemu soudruhu - ženě. Já si prostě myslím, že žena byla podstrčena Adamovi jako jistý druh zkoušky. A zkouší nás nadále.

Na tomto místě mě budete podezírat z pohrdání. Já nepohrdám ženou, pohrdám sebou v ní. Co mám říci více? Přichází ke mně z propasti věků ne taková, jakou ji Bůh stvořil, ale určená všem pohledy, utvářaná vším laskáním, vycvičená jako malá opička ke svému milostnému povolání. O, ano!

Vyevlíbili jsme ji jako opici! To my jsme ji - v jakých mezích? - zbavili její přirozenosti, zdegenerovali, do slova ponížili pro své vlastní výhody. Kdo dokáže oddělit to, co je jí vrozeno? Koněvadž dokonce ani její stydlivost není nikdy tatáž, jiná ve městě, jiná na pláži, to záleží na fantazii švadleny...

Mladanka, již po nás je, je věcí našeho vlastního zhamoření.

Amo! Amo! Ji první jsme ujařmili, když byla nejbezbrannější. Ale podrobíme si celou přírodu. Znovu tvoříme svět k našemu podobnosti. Pěkně bude vypadat, zvláště jestli se do toho vloží básníci. Nechte Manichejce, ať spí v pokoji. Jde-li o to, zda tělo je dobré in se nebo ne, opírám se o papeže. Filosofie člověka zápasícího o svou duši, je už věcí osobního účtu svědomí. Co se mě týče, vím pouze, že hřích uvrhl do zmatku celý svět, od shora až dolů. Ne každá radost je špatná, ale odříkání se je jistější.

Řekl jsem, že člověk je věznem dilematu: buď zoufalá nenravnost nebo úplné odříkání se. Řekl jsem takový nezmysl. Chtěl bych prostě, aby se nenechal podvádět. Dokonce ani všem nepřeji stejnou jasnost vidění. Přeji ji pouze vám, neboť jste hodni toho, abyste lámal chléb hořkosti.

Jsou hříšníci a hříšníci, přáteli... Bohužel! Existuje nenávisť k Bohu i k sobě samotnému, existuje výrazná žádostivost Maccy. Nechme to na pokoji. Stitel světa anýclů, přáteli, to není člověk vzbouřený, dra-

vý svědce, ale svatoušek, farizeus. Spisovatel, který k zobrazení vášní přistupuje s takovou vážností, jakou mají ženské ke svým břichům, se odsuzuje k tomu, že bude psát samé tklivé nudnosti, i kdyby je halil do priapických pláštíků. K čemu je nám voda od intimního umývání? Co získáme tím, že budeme poslouchat výlevy nějakého hlupáka, kterému se kolem šedesátky zachce nám vyprávět o prvních příznacích jeho prostaty?

Řeknete, že je v tom něco více, než prostata! Souhlasím.

Drahý příteli, víte přece, že mě nedojímají jímáská léta, to nemožné období našeho života. Tehdy je všechno, dobro i zlo, spletené v největším chaosu. A je pravda, že nečistota proniká velmi pomaloučku dovnitř, až do srdce ještě dětského /ukaz této osmůzky už odedávna žije ~~krásná~~ zvědavost starců/. Rzhle oblíbené téma - na tisíc způsobů maskované, ale vždy jedno a totéž - literatury 19. století. Doujmyslnost otravuje duše. Udělá i umění jalovým.

Nechejme satana na jeho dávném místě.

Abych řekl pravdu, odkud se tu vzala těla zartvýchvstání a vtělení? Jakým právem vykládáte tyto velké pravdy podle vlastního uznání. Bezavlékaje je do diskuse. Povídáte mi také o odvážných myslových příznacích v Písní Písní. Proč odvážné? Podle mého naopak je pro nás to domucení, ve kterém se nacházíme, domucení vyjadřovat Boží lásku jazykem opilého farsona, velmi ponižující. Jak mnoho to slovo "odvážné" říká o tom, co

nás oba dělí.

Jinak myslím, že jeden řádek z následování dal duším víc, než celý ten asiatský patos. Milenka pod takovými námosy líčidel a vonných mastiček určitě odporně páchne.

Co a co ještě dodat? Chtěl jsem Vám odpovídat hned dnes večer: ve Vašich učených záměrech s teologickými pozicemi je kapka zlé vůle, která mě zlobí. Chcete-li si vysloužit zavržení, přál bych si, aby se to stalo prostřednictvím nějakého vážného dábla a ne při hrách s Wattenuovými nebo Verlainovými holoubky. Ano, jste člověk, který upadá z jedné extaze do druhé a je připraven pocítnout teprve v ohni pekelném. Odkud to je, že ať jsem si plně vědom - na to přísahám! - jak jsem já sám nehodný, a to zcela - ve chvíli, kdy začínáte mluvit jazykem jistého druhu / trochu sice, přáteli, nudným/ moje přátelství, jako by cítilo blížící se nebezpečí, ježí se hned na Vaši obranu?

Jenom si škubejte ty svoje holoubky, můj drahý! Právě takoví ptáčci jsou znamenití na kanapí.

Srdcečně oddaný. A prosím hned teď, právě v tomto okamžiku se za nás pomodlete.

Georges

V A napsání obou předcházejících dopisů, neobvykle ostrých, vypnovovaly Bernasse kritické poznámky o jeho knize, zvláště výtky manichejství.

JEANU SIBOULETOVI

Nátek večer /červen 1928/

Můj starý druhu,

jen pár slov ve velkém spěchu. Rozloučím se s pojišťovnou pravděpodobně od 1. července. Jistě si domýlíš, z jakých příčin. Ohromující úspěch mé knížky /58 000 prodaných exemplářů, 215 recenzí, ve stejném počtu deníků a časopisů ve Francii a za hranicemi, pět překladů - do španělštiny, němčiny, angličtiny, češtiny a polštiny atd. mi dává volnost. I/ Levidím už žadný důvod, abych pojišťoval životy svých současníků, které ostatně nestojí za tu námahu.

G. Bernanos

V červenci opouští Bernanos Bar-le-Duc a stěhuje se do vily "Ochoenea" v Ciboure; 19. července mu vydavatelství Plon, které obdrželo od Massise jeho novou adresu, posílá poslední propozice, týkající se překladu Pod sluncem satanovým do španělštiny. Vydavatel sděluje, že Barcelonský biskup udělí nihil obstat jedině pod podmínkou, že bude vypuštěn celý prolog knihy.

Z polského vydání G. Bernanos, Listy 1904-1948, Pax, Warszawa 1974, přeložila I. Mikešová. Název franc. originálu Correspondance inédite 1904-1948.

Georges Bernanos

/ 1888 - 1948 /

Francouzský spisovatel a esejista. Svou prvotinou /Sous le soleil de Satan - Pod sluncem Satanovým/ se rázem zařadil mezi nejvýznamnější francouzské prozaiky.

Další romány: Journal d'un curé de campagne /Deník venkovského faráře/, La Joie /Radost/, Nouvelle histoire de Mauchette /Nová historie Lucky/, Monsieur Guine /Pan Guine/.

Psal také polemické a kritické eseje, např. Lettre aux Anglais /Dopis Angličanům/, La Grande peur des bien-pensants /Velký strach dobře smýšlejících/, Les Grands Cinctiores sous la lune /Velké hřbitovy pod lunou/. Zaujal kritický postoj proti španělskému falismu a proti podpoře, kterou mu poskytovala španělská církev. 2. světovou válku prožil v emigraci v Brazílii. Během války v rozhlasových projevech podporoval generála de Gaulle.

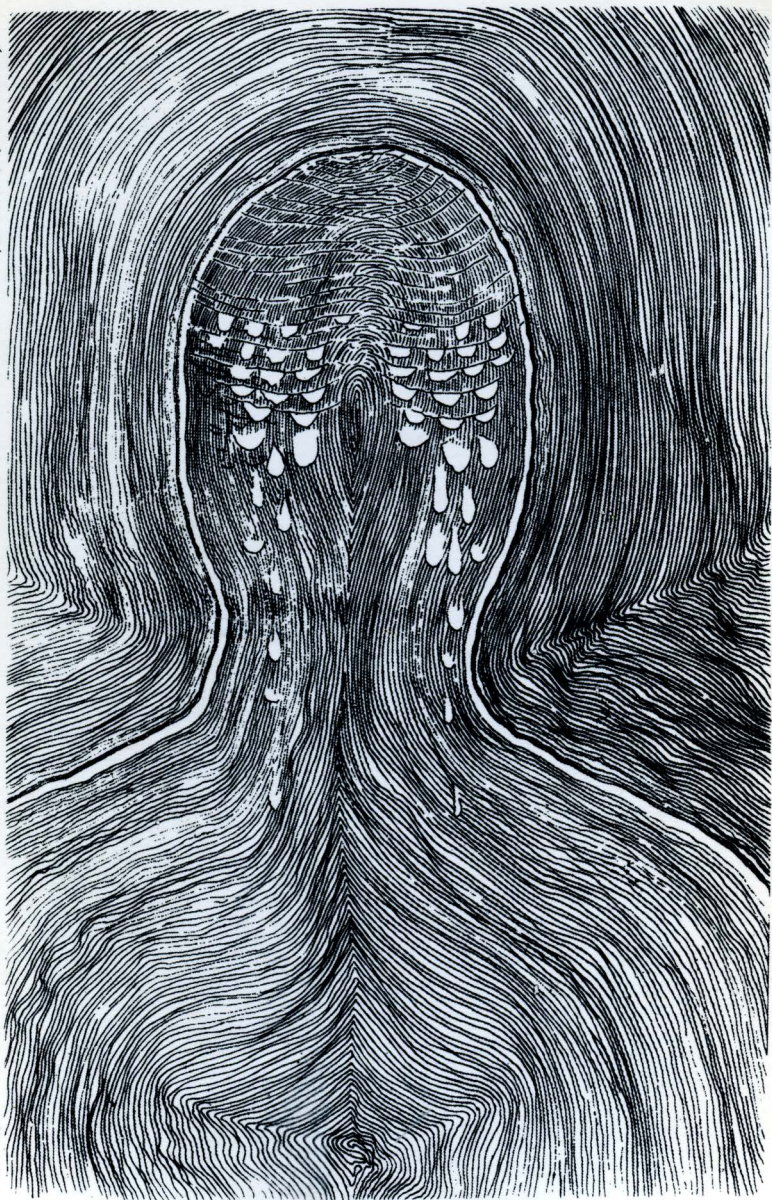
Jeden jeho prací vyšel v češtině, ve Floriano-vě Dobrý díle Pod sluncem satanovým v překladu B. Hynka, od téhož překladatele v Pojeřově Atlantidě Noc. Bernanose překládal J. Čep, který o něm ve svých poznámkách /Sestra úzkost/ zanechal cenné osobní svědectví.

Kriticky se Bernanosevým dílem zabývali A. Béguin a zejména Luc Estang /Présence de Bernanos - Přítomnost Bernanosevova/. U nás o něm psali např. J. Čep a M. Dvořák.

Jedním z největších a současně nejdiskutovanějších Bernanosevých děl jsou Dialogues des Carmélites /Dialogy karmelitek/, fragmenty filmového scénáře, které napsal těsně před smrtí. Pozoruhodné je vydal r. 1949 Albert Béguin.

enato V.

39/45
Knaard 1894

39/45

Spencer 85